

”paa en Stang Struden efter hannem bære”

Forskning på hetter og struthetter fra Nordens middelalder.

Vera Hügel

Masteroppgave i arkeologi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Vår 2005

”paa en Stang Struden efter hannem bære”:

Utsnittet er hentet fra dansk folkeviser fra middelalderen, om Dronning Margrethe og Kong Albrecht av Meklenborg der Albrecht avlegger et løfte om at han ikke vil bære hetten sin før Danmark er vunnet. Når Margrethe vinner og tar Albrecht til fange i 1389, vil hun sy en hette til ham av 15 alen vadmel, deretter skal Albrecht føres til Meklenborg der struten skal settes på:

Konning Albrecht han gaar ad Københavns Gade

Hannem sømmer baade Pris og Ære,

Femten af de svenske Riddere

paa en Stang Struden efter hannem bære

(Nørlund 1934:114,115, Grundtvig 1966:583)

Bildet på forsiden viser en mannsfigur med hette hentet fra Luttrell Psalter
(Camille 1998:104)

Sammendrag

I denne analysen rettes fokus mot forskningen på middelalderens hettemateriale i Norden. Publikasjoner om dette funnmaterialet analyseres for å kunne se hvilke bakenforliggende forhold som har påvirket forskerne og dermed forskningen på dette materialet. I lys av at de primære publikasjonene om dette materialet ble gjort mellom 1924 og 1938, vil jeg se på hvilke endringer eller videreføringer i det teoretiske tilfang som er blitt gjort, og hvilken virkning dette har fått for forskningen på materialet. Det vil spesielt bli gått inn på det funksjonelle versus det symbolske aspektet i forhold til hva som blir gitt som årsaksforklaring på den form og funksjon hettene hadde i middelalderen. I tillegg til det arkeologiske materialet har skriftlige kilder og billedmateriale vært sentrale kilder for forskerne på dette materialet, og kritiske momenter ved bruken av slikt materiale blir gjennomgått.

Analysen konkluderer med at det har vært en mangelfull bruk av teori som tolkningsredskap, og dette har ført til at forskningen på dette materialet ikke fullt ut får utnyttet den kapasiteten som ligger i materialet. Men at man ved å ta i bruk ny teori, og spesifikk kildekritikk, kan strukturere tankeprosesser og åpne for flertydigheten i materialet for å kunne hente ut mer informasjon fra hettene som empirisk materiale.

Forord

Da jeg startet på grunnfag i arkeologi høsten 1994, hadde jeg ikke trodd at det skulle ta meg så lang tid for å avslutte en mastergrad. Når jeg nå har kommet hit ad omveie, vil jeg benytte anledningen til at takke alle som har bidratt på den ene eller andre måten, og på det viset hjulpet meg å komme i mål.

Jeg vil spesielt takke Ellen Schjølberg for å ha gitt meg innsyn i sine analyseresultater fra hetten på Skjoldehamndrakten, veileder og seminarleder Reidar Bertelsen, seminarleder Bjørnar Olsen, biveileder Lise Bender Jørgensen, og Endre Mørck for oversettelse av utdrag fra Diplomatarium Islandicum. Mine medstudenter fortjener også en stor takk, i særdeleshet mastergradskullene fra H-2003 og V-2004. Til slutt takk til alle som har lest korrektur.

Mai 2005

Vera Hügel

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG.....	II
FORORD	IV
FIGURLISTE.....	VIII
1. INNLEDNING.....	1
1.1 GEOGRAFISK AVGRENSNING	2
1.2 TEKSTIL - BEVARINGSFORHOLD OG REPRESENTATIVITET	3
1.3 KAPITTELINNDELING	3
2. ARKEOLOGISK KUNNSKAPSPRODUKSJON.....	5
2.1 ARKEOLOGI OG SVARTE BOKSER.....	7
2.2 KULTURHISTORISK ARKEOLOGI SOM NORMALVITENSKAP	8
2.3 KONKLUSJON	10
3. HETTEMATERIALET – EMPIRISK GJENNOMGANG	12
3.1 HERJOLFSNES	14
3.1.1 <i>Hette Type I</i>	15
3.1.2 <i>Hette Type II</i>	16
3.2 SKJOLDEHAMN	16
3.2.1 <i>Hetten</i>	18
3.3 BOCKSTENMANNEN	20
3.3.1 <i>Hetten</i>	21
3.4 SAMMENDRAG.....	23
4 HETTEMATERIALET – PÅVIRKNING OG FORTOLKNING	24
4.1 BILLEDATERIALET	24
4.1.1 <i>Avbildning av hettemateriale</i>	26
4.2 SKRIFTLIGE KILDER	30
4.2.1 <i>Diplom fra Vågan</i>	31
4.2.2 <i>Geistlige restriksjoner</i>	32
4.3 KJØNNSROLLEMØNSTER	33
4.4 SAMMENDRAG.....	36

5 TEKSTIL – KUNNSKAP OG FORSKNING	37
5.1 STIL/SYMBOL OG FUNKSJON	37
5.2 KVANTITATIVE OG KVALITATIVE FORSKNINGSASPEKTER	40
5.2.1 <i>Forskning på Herjolfsneshetten</i>	40
5.2.2 <i>Forskning på Skjoldehamnhetten</i>	44
5.2.3 <i>Forskning på Bockstenheten</i>	46
5.3 SAMMENDRAG.....	48
6. KONKLUSJON.....	49
APPENDIKS 1 REDEGJØRELSE FOR ET UTVALG AV TEKSTILTERMINOLOGIER.....	51
APPENDIKS 2 HERJOLFSNES TYPE 1	52
APPENDIKS 3 HERJOLFSNES TYPE 2	54
APPENDIKS 4 SKJOLDEHAMNHETTEN	59
APPENDIKS 5 BOCKSTENHETTEN	60
APPENDIKS 6 DIPLOMET FRA VÅGAN	61
LITTERATURLISTE.....	62

Figurliste

1	Oversiktskart	1
2	Romersk bronsestatuett	13
3	Nørlund Nr. 66 Type I	15
4	Nørlund Nr. 78 Type II	16
5	Skisse av hetten fra Skjoldehamn	18
6	Skisse av hetten fra Bocksten etter Nockerts rekonservering	20
7	Hetten fra Bocksten etter Nockerts rekonservering	21
8	Skisse av hetten fra Bocksten etter Sandklefs konservering	22
9	Geoffrey Luttrell fra Luttrell Psalter	26
10	Gårdsarbeid fra Luttrell Psalter	26
11	Styltegjenger fra Luttrell Psalter	27
12	Arbeid på åkeren fra Luttrell Psalter	28
13	Sauetyv fra Jønsbøk	29
14	Nørlund Nr. 65	42

1. INNLEDNING

Den danske arkeologen Poul Nørlund utga i 1924 boken *Buried Norsemen at Herjolfsnes*, etter å ha utført en utgravning på Herjolfsnes/Ikigaat på Grønland i 1921. De klimatiske forhold og typen jordsmonn i området, førte til at denne utgravningen kunne fremvise de rikeste funnene av hetter fra middelalderen gjort i Norden. Noen år senere, i 1936, ble det i løpet av samme måned funnet to drakter fra middelalderen i henholdsvis Skjoldehamn på Andøya i Nord-Norge og Bocksten i Sørvest-Sverige. Disse tre funnkompleksene inneholdt hetter og dannet grunnlaget for en rekke arkeologiske publikasjoner om dette draktelementet fra middelalderen.

Figur 1: Oversiktskart (Geography Network bearbeidet av Vera Hügel)

Hettene fra middelalderen, (1050 - 1537 e. Kr.), som utgjør *casematerialet* for denne undersøkelsen, var et karakteristisk trekk ved klesdrakten for både menn og kvinner gjennom hele perioden. Funnfrekvens, omtale i skriftlige kilder og avbildninger er imidlertid størst mellom 1200 og 1450 e. Kr. I denne oppgaven skal jeg se nærmere på forskningen om middelalderens hettemateriale i Norden, og drøfte noen av de slutningene som har blitt trukket sett i lys av forhold som kan ha påvirket forskeren og forskningen. Følgelig er det bare det publiserte hettematerialet som inngår i denne analysen, mens upubliserte funn av hetter fra blant annet fra Uvdal kirke inngår som en del av Marianne Vedelers kommende doktorgradsavhandling om middelalderdrakter (pers. kom.), og vil ikke inngå i min undersøkelse. I tillegg til de tre tidligere omtalte funnene vil mitt fokus være på billedmateriale og skriftlige kilder, som gir direkte informasjon om formgivning og bruk av hetter.

Jeg ønsker å kartlegge hva som ble vektlagt som årsak til hettenes faktiske formgivning og hva som lå til grunn for de funksjonelle, sosiale og kronologiske slutningene som ble trukket. Hva var de bakenforliggende forhold som motiverte for utsagnene? Det vil også være viktig å se på hvordan og i hvilken utstrekning nyere forskningsarbeider bruker det tidligere publiserte materiale. Har en økende teoretisk bevissthet i arkeologien hatt noen innflytelse på tekstilarkeologi i form av endringer eller videreføringer av forskningshistoriske tradisjoner? I de senere årene har vi vært vitne til en økende fokus på symbolsk betydning i arkeologisk middelalderforskning (Øye 1997:23). Hva slags utslag har dette fått for forskningen på tekstiler fra middelalderen, spesielt i forhold til hvordan forskerne har vektlagt de symbolske og funksjonelle aspektene ved hettematerialet?

1.1 Geografisk avgrensning

På bakgrunn av distribusjonen av det omtalte arkeologiske materialet, vil Norden danne den geografiske rammen rundt min undersøkelse. Norden defineres her som bestående av Danmark, Norge og Sverige. Island og Grønland inkluderes også grunnet den norrøne befolkningens bevegelsesmønster og bosetting. Stedene der det er gjort funn av hetter i Norden har en stor geografisk spredning, men har allikevel tilknytning til hverandre gjennom områdenes beliggenhet ved kysten, og det vi vet om datidens kommunikasjon til sjøs. Den skandinaviske befolkningen rundt Nordsjøen kan i tillegg regnes som Europas mest mobile i dette tidsrommet (Keller 2005). Dette medførte at de stedene der det er gjort funn, hadde kontaktnett over store avstander. Eventuell østlig innflytelse vil ikke bli tatt opp her da det vil overskride oppgavens omfang.

Med hensyn til de klimatiske forholdene i de forskjellige funnområdene, er dette best kartlagt i forhold til Grønland. Debatten om hva som avstedkom opphøret av den norrøne bosetningen på Grønland har i stor grad gitt opphav til et sterkt fokus på klima. (McGovern & Keller 1997) Men undersøkelser har også vist at de periodene med kaldere klima på Grønland i henholdsvis 1250, 1350 og 1400, hadde et visst sammenfall med været på Island og i resten av Skandinavia (Seaver 1996:115). Noe som kan tale for visse likhetstrekk i klimatisk forhold innen undersøkelses området.

1.2 Tekstil - bevaringsforhold og representativitet

Tilvirkning av tekstil er gjort med mange forskjellige materialer, som har hatt ulike egenskaper. Felles for all tekstiltilvirkning er at råstoffet må bearbeides ved tid, og arbeidskrevende prosesser. Råstoffene kan deles inn i to hovedgrupper, de animalske og de vegetabiliske. (Hoffmann 1991:16-19) De animalske fibre representeres av ull fra forskjellige saueraser, tagl fra hest og ku, hår fra geit, kashmirull fra sentralasiatisk geit, mohair fra angorageit, og silke fra silkeorm. (Nockert & Possnert 2002:12,13). De vegetabiliske fibre består i første rekke av lin, hamp, brennesle, andre neslesorter og bomull. (Hoffmann 1991:16-19)

Tekstil brytes raskt ned i naturen, og trenger stabile forhold for optimal bevaring. Stabile forhold for en type tekstil kan imidlertid akselerere nedbrytningen for en annen. Da for eksempel de vegetabiliske fibre som består av cellulose lettere brytes ned i surt jordsmonn enn animalske fibre. Funn av vegetabiliske fiber er derfor sjeldne da de ofte er i kontakt med vann og surt miljø i funnkonteksten. De animalske fibre er ikke utsatt på samme måte, og bevares i større grad enn de vegetabiliske. Det er vanskelig å sikkert kunne slutte at tekstiler av for eksempel lin har vært til stede i en kontekst når det ikke er spor av fiber igjen. I visse tilfelle er det tydelig, ved at plagg av ull blir funnet og sytråden er forvitret slik at kun hullene etter tråden gjenstår. Bruk av visse farger på animalske fiber kan føre til at fibre råtner raskere. De animalske fibre er også utsatt for misfarging gjennom garvesyre og jernsalter i jorda. Dette fører til at animalske fiber som har ligget i jorda har antatt forskjellige toner av brunt, og gjort det vanskelig å se de opprinnelige fargene. (Crowfoot et al.: 2001:2,3) En slik misfarging har ført til at store deler av tekstilmaterialet fremstår som brunt uten en analyse av fargene. (Se Walton & Eastwood 1984 og Lundwall 2003 for en mer inngående redegjørelse for tekstiler og bevaringsforhold).

1.3 Kapittelinnndeling

Jeg skal avslutningsvis i denne innledningen kort redegjøre for strukturen og innholdet i denne oppgaven:

Kapittel 1: Jeg kommer her til å redegjøre for problemstillingen, og medfølgende undrespørsmål. Hovedtypene av tekstilmateriale som benyttes som studieobjekt

gjennomgå i forhold til noen av de begrensningene som ligger i dette materialet. Og de geografiske avgrensningene blir også skissert her.

Kapittel 2: Her vil jeg komme inn på momenter som påvirker den arkeologiske kunnskapsproduksjonen, med hovedvekt på den kulturhistoriske arkeologien og begreper som normalvitenskap og ”svart boks”.

Kapittel 3: Her vil jeg sette middelalderens hettemateriale i et videre kronologisk perspektiv gjennom en kort redegjørelse for den kunnskapen vi har om hetter forut for denne perioden. Deretter redegjør jeg for funnmaterialet fra Skjoldehamn, Bocksten og Herjolfsnes i forhold til funnkonteksten. Av det store materialet av hetter fra Grønland, vil jeg i dette kapittelet trekke ut en fra hver hovedtype. Imidlertid vil det totale antall hetter bli gjennomgått i Appendiks 4 og 5.

Kapittel 4: Et utvalg fra middelalderens billedmateriale og skriftlige kilder, som har ligget til grunn for forskernes fortolkning av materialet, problematiseres i lys av kildekritiske forhold. Kjønnssrollemønsteret innen forskningen trekkes også frem i forhold til hvilken betydning dette har fått for forskningen og forskningsresultatene på tekstiler.

Kapittel 5: Her vil jeg tematisk gjennomgå forskjellige utsagn om hettenes form og funksjon som kan si noe om de bakenforliggende motivene. Begrepsapparatet knyttet til debatten rundt stil/symbol og funksjon vil være sentralt når disse utsagnene blir drøftet opp i mot de forskningshistoriske forutsetningene.

Kapittel 6: I konklusjonen foretas en sammenfatning av de redegjørelser og drøftinger som er gjort i undersøkelsen, å det pekes på hvordan bruk kildekritikk og teoretisk fokus på materialet kan åpne for nye tolkningsmuligheter.

2. ARKEOLOGISK KUNNSKAPSPRODUKSJON

I forbindelse med presentasjon og bearbeidelse av det utvalgte tekstilmaterialet og den forskning som er gjort på dette, er det viktig å sette fokus på forskerens rolle og det vitenskapelige nettverket rundt hun/han i kunnskapsproduksjonen, og eventuelle følger for forskning som er basert på tidligere publikasjoner om det gitte materialet. Med andre ord, for å kunne gjennomføre en kritisk gjennomgang av publisert materiale er det avgjørende å ha innsikt i generelle bakenforliggende årsaker for de valg som medfører det publiserte materialets endelige form. Tekstilfunnene som jeg tar for meg i denne sammenhengen ble alle gjort mellom 1921 (Herjolfsnes) og 1936 (Bocksten og Skjoldehamn), noe som har satt sitt preg på utgivelsene om dette materialet.

Utførelse av forskningssosiologisk arbeid er viktig innen alle vitenskapsgrener for å kartlegge den utvikling eller forandring som preger forskningen, da de forhold og faktorer som påvirker forskerne også vil være til stede i deres vitenskapelige arbeid – om enn i fordekt form. Når man tar for seg arkeologiens forskningssosiologi kan man bruke begrepet meta-arkeologi, som enkelt kan defineres som ”arkeologi om arkeologien” (Olsen pers. kom.). Meta-arkeologi vil være anvendelig som begrep også på den økende fokus på forskerens rolle i arkeologien, og hvordan dennes personlige biografi og sosio-politiske kontekst påvirker de forskningsresultater som foreligger og måten disse resultatene presenteres på.

Gjennom å forsøke å kartlegge de problemer og de metoder som brukes innen et forskningsfelt, og samtidig holde forskningen åpen nok til at de problemene som oppstår kan redefineres for at brukergruppen skal kunne løse dem, vil forskningsfeltet kunne sies å arbeide innenfor et *paradigme*. Et slikt anerkjent arbeidsmønster vil i en periode legge føringer for hva og hvordan forskningen skal foregå, før eventuelt en annen vurdering av hva som er viktig i forskningen blir rådende (Olsen 1997:17,18). Begrepet *normalvitenskap* er nært knyttet opp til paradigme-begrepet, og betegner den forskning som skjer innenfor et paradigme der en gruppe forskere er implisitt enige om hvilke normer og metodiske premisser forskningen skal ha som grunnlag for videre praksis. (Kuhn 1970:10) For eksempel kan man akseptere begrep som andre paradigmer oppfatter som upresise og uvitenskapelige. Mats Malmer påpeker for eksempel at det innenfor den

kulturarkeologiske normalvitenskapen ble operert med måleenheter som ikke er faste eller standardiserte, som for eksempel: ”store”, ”vanlige” eller ”småle” (Malmer 1963:14-38).

Forskningspraksis innen normalvitenskap kan opprettholdes gjennom at forskerne er opplært innen denne forskningstradisjon og dermed har lojalitet til dens prinsipper og konsensus. Dette er en av grunnene til at normalvitenskapen ikke har som intensjon å fremme nye fenomener eller teorier, men konsentrerer seg mot fenomener og teorier som allerede eksisterer i det gjeldende paradigme. Å løse ett problem innen en normalvitenskapelig tilstand impliserer at man oppnår det som er forventet (om enn på nye måter), gjennom å arbeide etter metoder og rammer som allerede er etablert og anerkjent. Thomas Kuhn sammenlikner en slik problemløsning med det å legge et puslespill. I begge tilfelle må det være sikkert at det finnes en løsning, og at det kun er et begrenset antall måter å løse problemet på. (Kuhn 1970:11,24,36-38)

Bruno Latour tar i sin bok *Science in action* (1987) for seg mange av mekanismene som ligger bak et vitenskapelig arbeid, og fremmer begrepet ”svart boks” som et redskap i en slik analyse. Terminologien ”svart boks” refererer til et symbol som blir brukt innen kybernetikk der det representerer enten en maskin eller et felt som er for komplisert til å nedtegnes. Det blir isteden markert som en svart boks, der man ikke trenger å kjenne til noe annet enn hva som skal gå inn i den, og hva som skal komme ut. Terminologien har deretter blitt brukt som et symbol på temaer innen et forskningsfelt der faktorene anses å være ubestridelige eller for kompliserte til å beskrives. Dette fører til at disse temaene videreføres uten at det er mulig å få innsyn i oppbygningen av temaet fordi det er gjort til et *à priori*, det vil si at det er omformet til en ”svart boks”. Dette gjør at leseren/forskeren ikke har tilgang til informasjon om hvordan temaet er posisjonert i forhold til omliggende faktorer. (Latour 1987:2-17) Han kommer i et senere verk (1999) med en mer spesifisert definisjon som dekker motivasjon for å bruke et slikt begrep, men også utilsiktede negative konsekvenser. ”Blackboxing” defineres her som:

An expression from the sociology of science that refers to the way scientific and technical work is made invisible by its own success. When a machine runs efficiently, when a matter of fact is settled, one need focus only on its inputs and outputs and not on its internal complexity. Thus, paradoxically, the more science and technology succeed, the more opaque and obscure they become. (Latour 1999:304)

Det ser ut til å eksistere en forbindelse mellom det Kuhn legger i normalvitenskap og hva Latour legger i "svartboksing". Kuhns lignelse om å legge puslespill kan sammenliknes med Latours utsagn om at "svarte bokser" dannes kontinuerlig og vekselvis blir angrepet og forsvart. Latour tar det hele ett skritt videre og går inn på de ulike aktørene og hvordan deres utsagn påvirker prosessen (Svestad 2003:29-32). Latour eksemplifiserer "svartboksing" gjennom hvordan man oppdaget DNA-molekylet. De fleste er i dag er inneforstått med hva et DNA er og hvordan det framstilles billedlig, men det er ukjent at forhistorien skjuler en rekke tilfeldigheter og motsetninger som til slutt nesten som et slumpetreff førte frem til den kunnskapen som i dag sees på som åpenbar. (Latour 1987:1-17)

2.1 Arkeologi og svarte bokser

I arkeologisk sammenheng står treperiodesystemet som en sentral eksponent for hvordan et tema har blitt "svartbokset". Det er C. J. Thomsen som har blitt tilskrevet å være opphavsmann til denne inndelingen, men en mer inngående granskning viser at flere aktører var involvert, og at Thomsen i sine publikasjoner ikke var konsekvent i bruken av det kronologiske systemet. Det kommer heller ikke fram at Thomsen ville dele æren med zoologen Sven Nilsson. (Svestad 2003:30-31) Går man videre inn i problematikken rundt periodesystemet ser en også uklarheter i selve kronologien i de forskjellige periodene. Alle disse eventualitetene i forløpet til treperiodesystemet er blitt usynlige i tråd med Latours begrep om "svartboksing".

Tansem trekker i sin hovedfagsoppgave fram begrepet eldre steinalder i Finnmark som et annet eksempel på "svartboksing". Eldre steinalder i Finnmark er et vitenskapelig produkt, med innspill fra forskjellige kanter. Dette kan vi få øye på hvis vi i tråd med Latours begrep, går tilbake før den svarte boksen ble lukket. Påstandene om Finnmarks eldste forhistorie må repeteres, og gjengis på en viss måte for at de skal kunne få status som arkeologisk realitet eller faktum. (Tansem 1998:110-116)

I forskningen som har foregått innen tekstilarkeologi kan det være aktuelt å fokusere på tilsvarende skjulte forskningssammenhenger. Dette kan eksemplifiseres gjennom de tilfellene der tekstilmaterialet som skal undersøkes er dårlig bevart ved at strukturene i

tilvirkningen er utydelige, og/eller at fragmentene er små i forhold til å kunne finne fram til deres opprinnelige form. Forskeren kan ved analyse av et slikt usikkert materiale trekke slutninger basert på et annet materiale, det vil si en form for analogislutninger. Disse slutningene vil i et slikt tilfelle blant annet farges av forskerens tidligere erfaringer med tekstilmateriale og kunnskap om utbredelsen av forskjellige bindingsteknikker. Slike kunnskaper ligger i forkant av de slutninger som tas og er i stor grad er usynliggjort, og kan over tid oppnå status som ”svart boks”.

I de senere år har det vært en merkbar økning i kravet om å dokumentere utsagn innen den vitenskapelige litteraturen. Dette gjennom å referere til andres arbeider, og da gjerne de arbeider som regnes som førende innen forskningen. Hvis artikkelen eller avhandlingen ikke innehar slike referanser vil den marginaliseres, underkjennes, eller regnes uten betydning, endog ikke eksistere. (Tansem 1998:112,113) Forskerens oppgave er altså ikke bare er å fremlegge sine forskningsresultater, men det må gjøres på en bestemt måte. Hun/han må ta i bruk sett av kvalifiserte referanser og trekke inn eksperter for å gi dem større tyngde og sikkerhet. Et slikt krav til bruk av referanser for at teksten skal kvalifiseres som vitenskapelig fjerner ikke svarte bokser, men det kan hjelpe til å kartlegge noen av forskerens uttalte sympatier/antipatier i forhold til hvem det velges å referere til. I denne sammenhengen må det nevnes at det ikke er mulig å ha fullstendig oversikt over alle premisser og prosesser i en vitenskapelig prosess. Men det er viktig å utforske bakenforliggende faktorer i så stor utstrekning som mulig, da det legger sterke føringer på forskningsresultatene (Østigård 2002:180). (Latour 1987:48-50)

2.2 Kulturhistorisk arkeologi som normalvitenskap

Det er ingen dristig påstand å hevde at forskerne på 20-30-tallet, det vil si i tidsrommet hvor hettene ble funnet, inngikk i en kulturhistorisk normalvitenskap. I langt større grad enn i dag framsto de som nærmest ”allvitende” innen sitt fagfelt. Forskerne og forskningsresultatene innehadde en større grad av autoritet i sin samtid, og uttalelsene kunne med dette lettere få status som sannheter. Dette var i tråd med den kunnskapshierarkiske tradisjonen som rådet i arkeologien på det tidspunktet, og som og som man får ett inntrykk av i Eva og Per Fetts artikkel *Tempus fugit*. Det blir her gitt ett bilde av hvordan det arkeologiske forskningsmiljøet så ut på begynnelsen av 30-tallet, og hva som ble ansett å være sentrale aspekter i forskningen. Det var et lite miljø som til tross

for gode forhold mellom studenter og ansatte, hadde en tydelig hierarkisk oppbygning. Dette var i tråd med datidens tanke om at det å være en god forsker til en viss grad var et talent som var medfødt (Olsen 1997:85-86). Artikkelen til Eva og Per Fett viser også en markant annerledes posisjon for kvinner i forskningen i forhold til i dag. Forskeren på 20-30-tallet var i all hovedsak en mann, og normene for hva kvinner kunne gjøre innen forskningen i forhold til andre forpliktelser som ekteskap og barn la sterke begrensninger for kvinnen som forsker. Det blir også gitt et inntrykk av at det arkeologiske forskningsmiljøet i Norge på 30-tallet hadde en sterk konsensus om hva som var viktig og hvordan det skulle gjøres, der blant annet katalogisering var høyt prioritert. (Eva Meyer Fett og Per Fett 1988:444-463)

Den kulturhistoriske forskningsperiodens ”glanstid” regnes gjerne fra 1890/1900 til 1960 og kan beskrives som en normalvitenskapelig fase. Det har vært hevdet at arkeologien i dette tidsrommet har brukt den induktive slutningsmåten som en vitenskapelig metode som dannet basis for en relativt naiv empirisme. Dette innebar å dra slutninger fra det kjente, til det ukjente, og deretter generalisere ut i fra hvor mange like observasjoner som var gjort. Den kulturhistoriske fasen av arkeologien har blitt kritisert for å ha som ideal at slike slutninger skulle gjennomføres ved å samlet inn og registrere alle data før man uten fordommer skulle sammenlikne og klassifisere. Deretter skulle det gjennomføres induktive slutninger, eller gjennom analogier der slutningene ble gjort ut fra antagelser om at eksistensen av noen ytre likhetstrekk innebar at flere fantes. Kritikken hadde utgangspunkt i at en slik vitenskapelig forskningsmåte var unyansert og naiv. (Olsen 1997:25,31,79-86)

Arkeologen Gutorm Gjessing, som også virket i denne perioden, kritiserte i ettertid dette idealet som han omtalte som å ”holde seg til det tilfang en kjenner av egen erfaring, og bare dra de slutninger som dette tilfanget tvinger frem”. Han mente at denne holdningen var for forsiktig, og at man heller må redusere materialmengden som ble samlet inn og registrert, og behandle stoffet mer kritisk. Gjessing mente også ettervert at det var større muligheter for å oppnå kunnskap om fortiden gjennom innspill fra etnografien. (Gjessing 1951:218, 224-226)

Noe av kritikken mot arkeologisk praksis i den kulturhistoriske perioden har vært rettet mot en mangel på grunnleggende kriterier for forskningen. Dette kan til en viss grad være på grunn av at arkeologien på den tiden var en ung vitenskap, der vesentlige problemer

enda ikke hadde blitt definert. Arkeologien har i denne fasen også vært beskyldt for å være preget av en autoritetstro, som sto som et vesentlig hinder for en vitenskapelig utvikling (Malmer 1963:10-12). Det var i denne perioden en overbevisning om at forskerens erfaring var avgjørende i arbeidet med katalogisering og tolkning av materialet. Gjennom dette ble forskningsresultatene tillagt enkeltpersoner og dette støttet opp om autoritetstroen som var et hinder i den tidligste fasen i den arkeologiske vitenskapen. (Olsen 1997:84-86)

Noen av de største forskjellene vi ser i arkeologisk forskning i dag er at forutsetningene og forventningene til forskeren har blitt endret gjennom en langt større grad av spesialisering, og fokus på teoretiske forhold. Forskeren i dag er i mye større grad en spesialist på et avgrenset område. Kravene til forskningen har blant annet blitt endret gjennom at de teoretiske rammene for forskningen har utviklet seg og blitt mer omfattende. Spesialiseringen har på den ene siden ført til en større dybde i kunnskapen, der man går ned på detaljplanet i det spesifikke forskningsmaterialet. Men det kan også ha fått en negativ konsekvens gjennom at det som før var et felt der mange kunne delta, nå er ”reservert” for spesialister. Dette kan igjen få som konsekvens at noen områder utvikler seg til å bli subkulturer innen arkeologien og at muligheten til innsikt og deltagelse for utenforstående blir hindret.

2.3 Konklusjon

Mange faktorer ser ut til å ha medvirket til de forskjeller vi retrospektivt ser fra perioden hvor tekstilfunnene ble gjort og fram til dagens forskningstradisjon. Et fokus på teoretisk ståsted, en økende spesialisering og medfølgende undergrupper innen den arkeologiske virksomhet, fremstår som viktige element i dagens arkeologi, og ville forventes å gi nye målsettinger også innen tekstilarkeologi. For å få innsikt i de hva som påvirker forskjellige forskningsarbeider har jeg fokusert på betydningen av å se på hva som karakteriserer tiden hvor de har oppstått, og dermed se hvorvidt dette er en fase av normalvitenskap eller en fase preget av mer konflikt og diskusjon om vitenskapelige normer og metodiske premisser. Dette har igjen betydning for hva som virker ”sant”, blir tatt for gitt, og følgelig over tid kunne bli definert som en ”svart boks”.

I henhold til det som er sagt er det aktuelt å spørre om forskningen på drakt og tekstil i mindre grad enn andre felt av arkeologien har vært påvirket av teoridebatter og fokus på forskerens teoretiske ståsted. Og i så tilfelle kan dette skyldes spesialiseringen nevnt ovenfor, og dermed ha en mulig sammenheng med at feltet marginaliseres. Spesialisering kan i så tilfelle, gjennom bruk av spesialterminologi, egne laboratorier, og sterke enkelt forskere som bestemmer agendaen, virke både hemmende og isolerende. Resultatet kan lett bli et forskningsfelt som er snevert og vanskelig tilgjengelig for alle, noe som kan lede til tap av allmenn interesse og at tekstil får mindre betydning som arkeologisk artefakt gjennom å bli underkommunisert blant forskere. At tekstil tradisjonelt er en arena som domineres av kvinner, kan også være en faktor i årsaken til en mulig marginalisering, ikke minst sett i lys av at forskningen tradisjonelt har vært en mannsarena. En forandring i kjønnsrollemønster innen forskning og tekstilarbeid, samt en fokus på at teoretiske og forskningssosiologiske aspekter som har innvirkning på *alle* materialgrupper i arkeologien, kan være med på i større grad å synliggjøre at tekstiler er et verdifull materiale i arkeologisk forskning.

3. HETTEMATERIALET – EMPIRISK GJENNOMGANG

Hettene som danner grunnlaget for denne analysen kommer fra lokalitetene Herjolfsnes på Sørvest-Grønland, Skjoldehamn i Nord-Norge og Bocksten i Sørvest-Sverige. Disse hettene som er bevart og anslått datert til middelalderen, har en viss variasjon i form, og er i all hovedsak laget av ull fra sau. Karakteristiske trekk ved hettene er at de slutter tett rundt ansiktet, dekker halsen og har skulderslag i varierende lengde, og som oftest er lukket i front og derfor må dras over hodet. Noen av hettene har strut, det vil si at hetten smalner ut i en spiss på bakhodet. Denne spissen eller tøyremsen varierer noe i lengde og bredde (Sandklef 1937:28).

Resultatet av disse utgravningene har svært forskjellig karakter, noe som i hvert fall til dels skyldes den måten utgravningene kom i stand på, hvordan den ble gjennomført, og hvem som foretok utgravningen. Til tross for den relativt korte avstanden i tid mellom utgravningene, 1921 og 1936, så påvirker utgravningsforholdene i stor grad den informasjonen som kan hentes ut av materialet, og i hvor stor grad det er mulig å stole på konteksten. Av de tre utgravningene er det kun utgravningen på Herjolfsnes som er planlagt og gjennomført på bakgrunn av innrapporteringer av funn. Skjoldehamn- og Bockstenfunnene har kommet fram ved torvarbeid som har forstyrret konteksten, og forårsaket usikkerhet i videre tolkning av materialet. I tilfellet med funnet på Skjoldehamn ble det tatt opp, gravd ned igjen, for så å bli tatt opp og sendt til Tromsø av personer uten arkeologisk erfaring. Denne variasjonen i behandling får også konsekvenser for hva som kan utredes i samtid og ettertid.

Før vi går over til å se på hettene fra middelalderen skal vi se på noen av deres europeiske forgjengere i form av hetter fra eldre jernalder. Disse har formmessige likheter med middelalderens hettemateriale, og gir oss informasjon om at varianter av hetten som plagg har vært i bruk lang tid før middelalderen, samtidig med å sette hettematerialet fra middelalderen inn i et større perspektiv.

Et slikt premiddelaldersk materiale består i hovedsak av hetter fra romertiden (0-400 e. Kr) som gjenfinnes på forskjellige avbildninger, og ved Orknøy hetten (250-615 e. Kr). I det romerske hettematerialet finner vi forskjellige typer avbildninger, blant annet støpte figurer i bronse, uthugget i stein, formet i rav og som malerier. Likhetene omfatter en tett slutning

rundt halsen og at hetten beskytter nakke og skuldre. Hetten kan på en del av avbildningene fra romertiden sees ligge flatt mot ryggen i en bladliknende form, mens den strutliknende formen først sees i løpet av middelalderen (Wild 1985:374-376).

Fra Romertiden kjenner vi til ulike typer av hetter og hetter i kombinasjon med kapper. *Paenula* er en type kappe med hette som er et mye brukt plagg i romertiden. Disse viser *paenula* som en hettekappe som rekker omtrent til knærne, og er så omfangsrik at den ligger løst rundt kroppen, men allikevel definerer armene. Omtale av *paenula* finnes i datidige kilder, og forteller oss om bruksområdene for plagget og føringer som var tillagt plaggets bruk. Det finnes utsagn som viser at mennesker fra alle klasser brukte denne typen plagg, fra keiser Caligulas juveldekorerte *paenula*, til de som ble brukt av sersjanter i det militære, og andre sivile. *Paenula* var et plagg for beskyttelse mot regn og kulde, og har vært laget av tykt vannavstøtende ullstoff eller lær. (Wilson 1938:87-97)

Figur 2: Romersk
bronsestatuett
(Wild 1985:Bildeside 5)

Cucullus brukes som betegnelse på hetteplagg i romertiden som varierer i lengde mellom øverste del av skuldrene og livet. Det er naturlig å se dette plagget i sammenheng med *paenula*, til tross for forskjellen i lengde og form på hetten der den på *cucullus* ofte er lukket i front og må trekkes på over hodet. Både *paenula* og *cucullus* brukes ved de samme klimatiske forhold. Innen forskningen på dette området har det vært antatt at *cucullus* har vært festet til kappene, men den anses å være et separat plagg (Deonna 1955:7). (Wilson 1938:87-97)

Grunnet romerrikets utstrekning finner man informasjon om flere varianter av kappe med hetter eller hetter med skuldreslag. De har mest sannsynlig oppstått i forskjellige regioner og innehar derav forskjellige navn. De har spredd seg innad i det romerske riket, og det er antatt at flere av kappene kom fra de nordlige delene av romerriket blant annet det nordlige Gallia (Roche-Bernard 1993:23-30). Wild fremsetter hypotesen om at deres form har vært tilpasset et mer hardført klima gjennom å være tilpasset kroppen, satt opp i mot togaen og liknende klesplagg, som i større grad draperes på kroppen (Wild 1985:413).

Så godt som ingen kilder viser kvinner som bærer hodeplagg av type *cucullus* og *paenula* (Roche-Bernard 1993:30). Mens det i mytologisk sammenheng sees ofte knyttet opp mot mor- og fruktbarhetskultus. Avbildningene av figurer med hette har ofte den samme oppstilling. Figurer er avbildet tre og tre, og bærer på blant annet egg som symbol på fruktbarhet. Skikkelser ikledd hetter er ofte avbildet sammen med kvinnelige gudinner, eller med fruktbarhetssymboler. Avbildninger av hettekledde skikkelser eksisterer også utenfor det romerske området i tid og sted, men blomstrer kraftig opp under dets innflytelse. (Green 1986:90,91)

Orknøy hetten er et myrfunn fra St. Andrews området på Orknøyene. Funnet ble gjort omkring 1867, og består av en ullhette med to brikkevevde bånd nederst, og flettede frynser. Dateringen var i lang tid satt til rundt vikingtid, men hetten har blitt ¹⁴C datert i 1991 og resultatet ligger på 250-615 e. Kr. (Gabra-Sanders 1997:19,20) Den er laget i ett stykke, med søm over issen og midt foran og likner med dette på den romerske *cucullus*. (Nockert et al. 1997:94,95) En rekonstruksjon foretatt i 2002 viste hvor vanskelig det er å finne ut hvordan hetten er vevet og sammensatt selv om den originale hetten er velbevart, da den originale hettens form var påvirket av forskjeller i trådenes tykkelse, som igjen kan bety at flere mennesker var involvert i å spinne og veve hetten (Wood 2004).

Premiddelaldersk hettemateriale i form av materiale fra romertiden og den noe yngre hetten fra Orknøyene, gir oss en oppfatning om hetters form forut for det bilde vi får gjennom materialet fra middelalderen. Materialet viser at hettene har vært brukt i stort omfang og har hatt regionale forskjeller, som hovedsakelig er blitt begrunnet gjennom funksjonelle årsaksforklaringer.

3.1 Herjolfsnes

Tekstilfunnene som er gjort i Herjolfsnes/Ikigaat på Sørvest-Grønland kommer alle fra kirkegårdskontekst. Herjolfsnes kirkegård ble anlagt av den norrøne bosetningen, og det er referanser til kirken allerede fra 1100-årene. Det er usikkert når Herjolfsnes ble avfolket, men det er gjort ¹⁴C dateringer fram til midten av 1400 årene. (Østergård 2003:21,22)

Utgravningen i 1921 under ledelse av Poul Nørlund, kom i gang på grunn av flere innrapporteringer om funn i området. Tekstilene som ble funnet var godt bevart på grunn av de klimatiske forholdene som holder bakken frossen store deler av året. Graver datert mellom slutten av 900-tallet fram til klimaendringen på 1200-tallet er i liten grad representert, da man har antatt at det milde klimaet og jordsmonnet har oppløst både tre, tekstil og ben (Østergård 2003:26,27). Tekstilmaterialet som ble gravd fram var delvis påkledd de avdøde, og delvis brukt som svøp rundt dem. (Nørlund 1934:98-100) Det ble funnet mange forskjellige elementer av middelalderpåkledning og deriblant hetter, men ingen komplette draktfunn som tilfellet var i myrene på Skjoldehamn og Bocksten.

3.1.1 Hette Type I

Figur 3: Nørlund Nr.66 Type I (Østergård 2003:204)

Nørlund nummer 66 er et eksempel på type I som karakteriseres av at kilene i skulderslaget plasseres midt foran og/eller midt bak. Stoffet i nummer 66 er i firskift kypertbinding, og stoffet benevnes som grønlandsk vadmél (se Appendiks 1) som karakteriseres av å ha flere innslagstråder enn renningstråder pr. centimeter. Dette forutsetter at renningstrådene er sterke nok til å kunne tåle slitasjen av vevsverdet som blir slått flere ganger for å fortette innslagstrådene. Ensartetheten i grønlandsk vadmél viser at vevnaden har vært i balanse, og det er finnes få feil i stoffet. Fargen på hetten er nå rødbrun etter å ha tatt farge av humussyrer. I utgangspunktet har hetten vært hvit, men mulig tanninfargede renningstråder. Hetten er skåret ut i to forskjellige stykker og sydd sammen over issen, og har en høyde på 68,5 centimeter. 17 centimeter av hettens strut er skåret i ett med resten av hetten. Strutens totallengde er 50 centimeter lang og mellom fire og seks centimeter bred. Hetten har en 29,5 centimeter høy kile innsatt på framsiden av skulderslaget, som gir slaget en totalvidde på 140 centimeter. (Østergård 2003:62,63,204,205)

3.1.2 Hette Type II

Denne hetten er som de andre mørk rødbrun på grunn av at den har blitt farget av humussyrer. Opprinnelig har stoffet i hetten hatt lysegrå renning, mens innslagstråden har vært hvit. Hetten er laget av to stykker og sydd sammen over issen og måler 40 centimeter i høyden. Skulderslaget har blitt gitt større vidde ved å legge inn en kile i hver side, slik at det i nederkant måler 95 centimeter. Struten på hetten er 69,5 centimeter lang og fem centimeter bred, og er sammensatt av to stykker som er sydd sammen i strutens lengderetning. Tilskjæringen på hetten er gjort på en slik måte at hetten skråner oppover fra issen og frem mot ansiktsåpningen og danner et såkalt ”horn”. Kantene ved ansiktsåpningen og nederkanten av skulderslaget er bevart. Det er her gjort en prikk søm gjennom en smal brettekant som så er festet til hetten med tette kastesting. De fleste av sømmene er ansett å være opprinnelige. (Østergård 2003:214,215)

Figur 4: Nørlund Nr. 78 type II
(Østergård 2003:214)

3.2 Skjoldehamn

Det ble i 1936 funnet ett individ i en myr tilhørende gårdsbruket Skjoldehamn (av gårdsnummer 14 Gavelen) på Andøya. Individet var påkledd og pakket inn i et teppe. Funnkonteksten ble omrotet da individet ble tatt opp for så å graves den igjen på ett annet sted i myra. Det blir antatt å være et funn datert til 17-1800-årene, og ikke viet så stor interesse. Gårdbrukeren blir bedt om å ta funnet forsiktig opp og sende det inn til museet. Ved undersøkelse viser klesdrakten distinkte middelalderske trekk. Undersøkelse av funnkonteksten i 1937, selve funnet, og rapport fra de som gjorde funnet, viser at individet har vært kledd i skjorte, kofte, bukser, hette med skulderslag, ankelkluter, strømper, sko og belte. Denne drakten ble av Gjessing datert i forhold til drakthistorisk materiale, til slutten av 1400-årene eller begynnelsen av 1500-årene. (Gjessing 1938:27,40-52,70) Hovedgrunnen til denne dateringen er at den stående kraven på skjorten først er kjent fra europeisk middelalder på midten av 1200-t (Schjølberg pers. kom.), og følgelig ble antatt å ikke kunne ha gjort seg gjeldende så langt mot nord på så kort tid.

På 1980-tallet ble det utført ^{14}C dateringer av skjelett og ullteppe. Skjelettprøvene ble datert til 1000-1210 e. Kr., mens teppet fikk en datering som var 200 år yngre. (Holck 1988:115) Nye prøver blir tatt i 1998 og disse kommer fram med et resultat mellom 995 og 1029 e. Kr. Samtlige ^{14}C dateringer står i motsetningsforhold med den stående kraven som i dette tilfellet skaper drakthistoriske problemer. (Nockert & Possnert 2002:60,61)

Bestemmelse av individets kjønn og etnisk tilhørighet er også problematisk da Skjoldehamn området kan ha vært bebodd av både samisk, og norrøn befolkning. Drakten gir ingen absolutte kriterier for å tilhøre verken den ene eller den andre gruppen. (Nockert & Possnert 2002:60,61) Det er kun få deler igjen av skjelettet da kalken i bena har blitt løst opp av humussyrene i myra. Det er dermed vanskelig å si noe sikkert om individets kjønn ut i fra dette, selv om Holck beskriver at skjelettet er spinkelt uten markerte muskelfester. (Holck 1988:111-115) I 1999 gjennomføres det en molekylær kjønnsidentifisering på benmaterialet. De finner DNA i materialet, men ingen Y-kromosomer, og heller ikke den markøren som hevdes å være spesifikk for samisk opprinnelse. Tolkningen som ble gjort var at individet hadde vært en kvinne, og at det var kun 20-30% sjanse for at det kunne vært en same (Nockert & Possnert 2002:60,61).

Flere momenter er med til å gjøre en slik konklusjon usikker. For det første har Vesterålen og Andøya vært et område hvor befolkningen har vært både norrøn og samisk (Guttormsen 1994:162-167). I neste omgang må en ta stilling til om DNA-materialet som analysene måles opp i mot er komparativt. Utvelgelsen av samiske grupper som skulle ha representativt DNA for å kunne se slektskap bakover i tiden, er i stor grad valgt ut etter 1800-tallets evolusjonistiske tankegang om primitive, avgrensede og tradisjonsbundne grupper som utvikler seg langsomt. (Welinder 2003:89) Når et slikt DNA materialet blir brukt for å bestemme etnisitet på benmateriale fra et område som verken har geografisk nærhet, eller er etnisk ensartet, blir det vanskelig å trekke sikre konklusjoner om etnisk opprinnelse gjennom DNA analyse. Det er også mulig i en slik sammenheng å problematisere hvorvidt etnisk tilhørighet er bundet opp mot gener, eller om det kan involvere individuelle valg der individet knytter seg til en etnisk gruppe på tvers av den genetiske tilhørigheten. Til sist men ikke minst: Isolasjon av forhistorisk DNA har vist seg uhyre vanskelig. Da det er store sjanser for forurensning fra utgraverne og senere forskere,

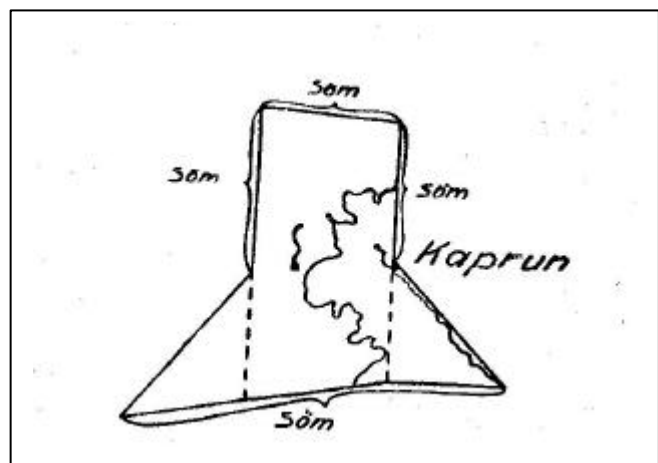
er det mer sannsynlig at det enten er de lokale bøndene eller de senere forskernes DNA som er analysert (Persson 2005:3-7).

3.2.1 Hetten

Renningen i stoffet på hetten er laget av sterkere garn da renning alltid må tåle større påkjenning i veveprosessen. Det er dermed en større mengde dekkhår i renningsgarn i forhold til innslagsgarnet som har mer underull. Bindingen i dette stoffet er firskift kypert (Gjessing1938:40). Hetten er det eneste av plaggene som er valket i noen serlig grad, og det mørke filtlaget på innsiden av hetten er forårsaket av at det mørke innslagsgarnet har filtet seg. Renningsgarnet er like mørkt men har ikke filtet seg. Undersøkelse viser at renningen er like uskadet på overflaten som der den har vært beskyttet av innslaget. Stoffet i hetten er veldig jevnt, og ujevnheter i materialet har blitt mindre ved krympingen ved kraftig valking. (Schjølberg: u. å.)

Hetten har tatt noe farge av å ligge i myra, men innsidens mørkebrune farge er merkbart mørkere enn de andre draktdelene, og kan antas å være tilnærmet opprinnelig. Den tydelige fargeforskjellen mellom inn og utside, kan antas å ha oppstått på grunn av bleking. At innslagsgarnet virker lysere kan ha sitt grunnlag i vanlig slitasje, og kanskje ved at finere fiber blekes lettere. (Schjølberg: u. å.)

Hetten består av fire deler. To rektangulære stykker er sydd sammen over issen og langs bakhodet, disse danner hetten og fortsetter nedenfor hodet og danner skulderpartiene. Disse stykkene er tråddrett tilskåret, men ullanalyse viser at stykkene ikke har tilhørt samme vevbane. Det er innsatt to kiler, en foran under haken og videre nedover, og den andre bak i nakken og nedover ryggen. Kilene gir vidde til skulderslaget, og er i følge Schjølbergs

Figur 5: Skisse av hetten fra Skjoldehamn (Gjessing 1938: 38)

analyse firkantet av form og dermed avvikende fra Gjessings beskrivelse av dem som rombeformede:

Schjølberg

Gjessing

For og bakkile hører til samme vevbane, der det er tydelig forskjell i farge og ull mellom renning og innslag. Hettens venstre side og ryggkilen er fullstendig bevart. Store deler av høyre side er også bevart, og venstre side av brystkilen samt litt av den høyre side til like under haken. Nederste kant av hetten er bare kastet over, og det finnes ikke spor av at den har vært brettet inn. (Schjølberg: u.å.)

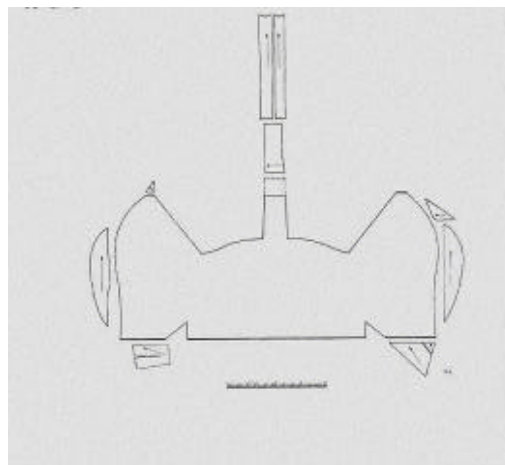
Hetten blir av Gjessing sammenliknet med Nørlund type I, men han kommenterer at Skjoldehamnhetten har en enklere form. Type I har en tilskjæring innunder haken som gjør at disse hettene svinger inn mot halsen og slutter tett til. Skjoldehamnhetten mangler dette, men den har på hver side under øret en påsydd flettet tamp. Denne snoren er etter Gjessings utsagn brukt til å stramme til ansiktsåpningen ved å tre den gjennom ett sydd hull under haken. (Gjessing1938:40,41) Det forekommer ikke noe sydd hull i dette området, men det eksisterer to hull her som er plassert på hver side av brystkilens midtlinje, rett under hakeområdet og tett inntil nærmeste kilesøm. Hullene er fillete i kantene, og de løse trådene er brettet utover noe som er uvanlig hvis det representerer et slitasjehull. Tampen på venstre side er fullt bevart og avsluttet med en dusk. Fra festet til dusken måler den 13 cm, og når ikke frem til hettens hakeparti. Av tampen på høyre side er det bevart seks cm, og hvis disse skulle knyttes i sammen under haken, måtte tampen på høyre side ha vært mye lenger enn den på venstre side. Stoffet i hetten der tampen var påsydd viser ingen tegn til strekk eller slitasje som vil komme ved gjentatt bruk. Den venstre tampen som er av ett ullent materiale ville fort ha blitt tovet ved bruk, men det er det ingen tegn til. Dette kan tyde på liten eller annerledes bruk enn det Gjessing antok. (Schjølberg: u.å.)

De rektangulære stykkene som utgjør hetten er sydd sammen over issen før annet arbeid er blitt gjort. De er ikke sydd sammen fra vrangen slik det er vanlig i middelalderen og slik det er gjort på resten av drakten. Denne typen søm setter tydelige spor i kanten av sammenbrettinger, og ved de forskyvninger som oppstår når sytråden trekkes til.

Kantsømmen er fast og nesten usynlig, de synlige delene av stinget går nøyaktig på tvers av bretten og langs innslaget. Alle toppsømmene er sydd med samme garn, og begge stykkene gir litt større høyde på kammen i forkant enn i bakkant, det vil si at hetten er videre rundt ansiktsåpningen. (Schjølberg: u.å.) Når det gjelder søm på hetten så er de opprinnelige sømmene i følge Gjessing raknet flere steder. Deretter er de sydd igjen med grove og uregelmessige sting av tykk ulltråd i to ulike brune farger, til forskjell fra de opprinnelige sømmene som er sydd med samme fastspunne tråd som i renningen. (Gjessing 1938:40,41) Sømmene, som i følge Gjessing er sekundære reparasjoner, kan i følge Schjølbergs analyse av hetten være originale. Den ene baksømmen er opprinnelig gul, og er muligens et dekorativt element, med stigende tråklesting lagt på skrå. Hvert sting er fem millimeter langt og har fem til ni millimeters avstand, og sømmen starter og slutter med en knute. Den røde tråden følger høyre side hele veien i ansiktsåpningen. På venstre side følger den til 15 cm fra toppkanten der den over lapper med den gule sytråden, derfra fortsetter den gule tråden til den også slutter 19,5 cm fra toppkanten. Begge ansiktssømmene er i hovedsak tråddrette, og stingene ligger på tvers på innsiden av hetten og på skrå på yttersiden. Den gule tråden har stått i kontrast til fargen på hetten og kan ha vært en dekorativ parallell til den gule baksømmen. (Schjølberg: u.å.)

3.3 Bockstenmannen

Ved torvharving ble det i 1936 oppdaget ben og tekstiler i Bocksten myr i Halland i Sverige, som viste seg å stamme fra en mann på ca. 25 år ikledd en drakt, antakeligvis liggende på magen i myra med påler slått igjennom kroppen. Myra ga navn til individet som ble hetende Bockstenmannen. (Nockert et al. 1997:11-17, Sandklef 1937: 1-4) Hetten og drakten til Bockstenmannen er den eneste fra de tre funnlokalitetene som antakeligvis er sydd med lintråd. Antakelsen er gjort ut i fra at alle

Figur 6: Skisse av hetten fra Bocksten etter Nockerts rekonservering (Nockert 1997:63)

spor etter tråd til søm er borte, grunnet dårlige bevaringsforhold av vegetabiliske fiber i myra. A. Sandklef konkluderer at mannen ikke har hatt undertøy av lin, da det ikke finnes fiber igjen etter slike plagg. En slik konklusjon er usikker da surt jordsmonn kan oppløse

linfiber totalt (Cronyn 1996:287). Konserveringen ble vanskelig fordi mange av de forskjellige delene som hvert plagg var sammensatt av var atskilt gjennom omroting etter blant annet torvharving. Usikkerheten forårsaket en uenighet om sammensetningen, som kommer tydelig tilsyne ved Margareta Nockerts rekonservering i 1979-1980, og de forandringene som da ble gjort. (Sandklef 1985:18-23)

Den primære konserveringen av funnet ble gjennomført i 1936 av Albert Sandklef med hjelp av Agnes Geijer og Gillis Olsson. Dateringen ble satt til 1360 ut i fra bildemateriale om drakt, med hovedvekt på strutens lengde. De konkluderte med at drakten hadde bestått av kappe, kjortel, struthette, strømper, fotlapper og suspensorium. I tillegg kom noen tekstildeler som ble tolket til å være et pilekogger, og av lær var det en knivslire og et belte. (Sandklef 1937:2-9, 1985:18-23,27-30)

Figur 7: Hetten fra Bocksten etter Nockerts rekonservering (Nockert et al. 1997:62)

Fra 1979-1981 gjennomførte Margareta Nockert med flere en rekonservering av drakten, dette medførte at hun gjorde noen ikke ubetydelige forandringer i sammensetningen av tekstildelene som plaggene besto av. Pilekoggeret ble nå definert som strømpe, og det ble antatt for mer sannsynlig at suspensoriet var en pose for oppbevaring av ting, men at det ikke finnes sikre bevis for hva det har vært. Det ble foretatt ¹⁴C dateringer av tekstil, bein og tre, og resultatene ble en datering mellom 1250 e.Kr og 1450 e.Kr., og sammenfalt med den drakthistoriske dateringen som var gjort tidligere. Ett element i form av et V-formet stykke i avvikende farge ble fjernet fra kappen og påsydd hetten, samt omgruppering av sammensetningen av hetten. (Nockert et al. 1997:25-35)

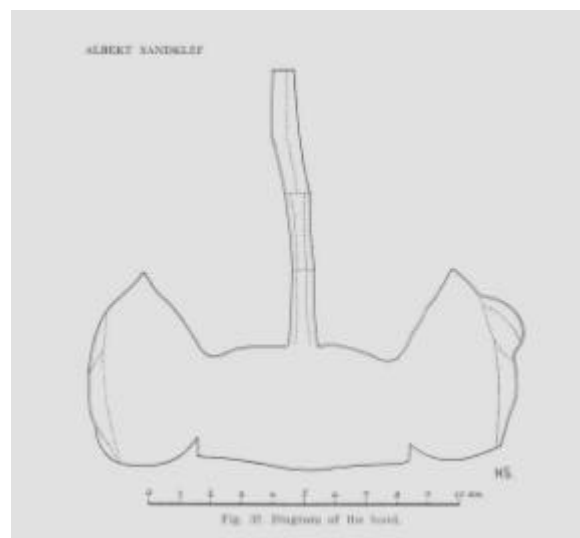
3.3.1 Hetten

Hettens utforming er hovedsakelig skåret ut av ett stykke, men med noen mindre deler innsatt. Stoffet er vevd i treskaftet kypert og kraftig valket. Stoffet er det best bevarte i

funnet, noe som kan tyde på at det har vært nytt. Hetten har ingen søm over issen, men er sydd sammen under haken og i nakken og ned til kanten av skulderslaget. Tilskjæringen av stoffet er gjort slik at kanten langs ansiktsåpningen på hetten er stoffets jarekant. Ut i fra rekonserveringen i 79-80 er kiler satt inn i hettens for og bakkant for å gi tilstrekkelig vidde til skulderslaget. Det er også lagt to kiler langs kanten på skulderslaget for få den jevn. Ett av stykkene som er satt inn midt foran på skulderslaget, er V-formet og i en avvikende farge. Struten er brettet dobbelt, og delt i tre deler hvorav de to øverste delene har søm på undersiden, mens den siste delen har søm både på overside og underside. (Nockert et al. 1997:60-63)

Sandklef med fleres konservering som fulgte tett etter utgravningen i 1936, bryter på noen punkter med rekonserveringen som gjennomføres vel 40 år senere. Plasseringen av kilene i hetten er det mest omdiskuterte i forhold til hetten. Nockert argumenterer for at kilene skal plasseres i for og bakkant av skulderslaget for å gi det større vidde. Nockert mener å påvise på fotografier fra den første konserveringen at det på det V-formede stykket er en brettekant som stemmer over ens med en liknende brettekant på hettens framside. (Nockert et

al. 1997:60-63) Det V-formede stykket ble sydd på kappen i 1936, ut i fra vitneutsagn fra legen som ble tilkalt da funnet ble gjort, før arkeologer kom til stedet. I Sandklefs konservering av hetten er struten målt til over en meter lang, og det er denne lengden som i all hovedsak brukes til å tidsbestemme draktfunnet i den første undersøkelsen i forhold til bildemateriale fra middelalderen. Mens Nockert måler den til 90 centimeter lang. (Sandklef 1985:21,68 Nockert et al. 1997:63)

Figur 8: Skisse av hetten fra Bocksten etter Sandklefs konservering (Sandklef 1937:38)

3.4 Sammendrag

Det premiddelalderske hettematerialet gir oss bakgrunnskunnskap om hetter og er med på å sette materialet fra middelalderen i et perspektiv. Når jeg mer spesifikt kommer inn på de tre lokalitetene fra middelalderen på Herjolfsnes på Sørvest-Grønland, Bocksten i Sørvest-Sverige og Skjoldehamn i Nord-Norge, er det klart at de avgir mye informasjon om elementer ved middelaldersk draktskikk. I myrene på Skoldehamn og Bocksten er det funnet to personer ikledd drakter med hette som dateres til middelalderen ved drakthistoriske trekk. Begge funnene er kommet fram ved tilfeldighet gjennom torvarbeide. Dette arbeidet har også ført til forstyrrelser i funnkonteksten, og usikkerhet i konservering/rekonstruksjon. På kirkegården på Herjolfsnes er det funnet 18 hetter i varierende størrelse og utforming. Denne utgravningen kom i stand etter innrapporteringer av funn, og har ikke forårsaket den samme usikkerhet i forhold til kontekst som de to andre funnlokalitetene. De døde har delvis vært kledd i drakter, og delvis har disse draktdelene vært svøpt om dem.

De forskjellige draktelementene fra disse tre funnstedene har variasjon i form og utførelse. Det er også variasjon i hettematerialet, og forskjellene ligger i tilvirkningen av stoffene, bruken av farge, hvordan stoffet er tilskåret, og hva slags søm som er brukt. Men hettene likner hverandre til tross for de geografiske avstandene som skiller dem, og den tekniske utførelsen. Dateringene som er gjort på hettene strekker seg fra 995 til 1490, og synes å vise en formmessig stabilitet over et lengre tidsrom, men det er som tidligere nevnt usikkerhetsmomenter knyttet opp til flere av dateringene. Likhetstrekkene ved hettene representeres av en tettsluttende åpning til ansiktet, innsnevring under haken og utvidelse nedenfor slik at den beskytter nakke og skuldre. Disse trekkene ved utformingen av hettene gir oss et inntrykk av ensartethet i hettematerialet i middelalderen over et stort geografisk område, der Ellen Schjølberg framholder at også den tekniske kvaliteten ved tekstilet/stoffet i Skjoldehamndrakten føyer seg inn i det europeisk materialet (Schjølberg pers. kom.).

4 HETTEMATERIALET – PÅVIRKNING OG FORTOLKNING

Som allerede nevnt er det i forskningen på hettematerialet benyttet flere kilder enn de arkeologiske for å oppnå en best mulig forståelse av det. Det er i hovedsak to andre kildetyper som kan brukes for å kunne få bedre kunnskap om hvordan hettene ble brukt og utvikling av deres form gjennom tidene: Skrevne kilder og billedmateriale. De skriftlige kildene og avbildningene kan gi oss spesielt viktig informasjon om den betydningen som ble tillagt bruken av hettene, og av deres verdi for datidens mennesker. Dette er informasjon som er vanskelig å hente fra arkeologisk materiale, men det er samtidig avgjørende å legge strenge kildekritiske kriterier til grunn for anvendelse av dette analogimaterialet, for blant annet å kunne avgjøre hva disse kildene *ønsket* å formidle gjennom tekst og bilder og hva som var de faktiske forhold.

Man må også forholde seg kritisk til hvordan forskerens egen subjektivitet og biografi er med på å påvirke de resultatene som framkommer. Ett forhold som her kan være av betydning er forskerens kjønn og den oppfatning av kjønnsroller som rådet i hans/hennes samtid. Sett i lys av dagens forskningsperspektiver er det lett å spore mangelen på problematisering av kjønn blant forskerne på 20-30-tallet, og dermed også i tolkningene om middelalderen og bruk og tilvirkning av hetter. Men en ukritisk bruk av materialet leder lett til at kjønnsrollemønsteret fra den tiden lever videre i nåtidige publikasjoner.

4.1 Billedmaterialet

Avbildninger fra middelalderen har vært, og er, en av hovedkildene for å oppnå forståelse av drakt og tekstil. Det materialet som finnes av avbildninger av hetter og struthetter fra middelalderen er å finne i flere forskjellige former. En stor del finner vi som litteraturillustrasjoner/illuminasjoner, som antallsmessig er større i sentrale deler av Europa enn i Norden/Skandinavia. Produksjonen av skriftmateriale har vært større i Sentral-Europa, og dermed er også mer bevart, til tross for at pergament i likhet med tekstil nedbrytes hurtig. Man finner også avbildninger av draktmateriale på blant annet kalkmalerier og alterskap (Nørlund 1941:52, Vedeler 2004:62,63).

Bildemateriale fra middelalderen er en stor ressurs, særlig fordi det arkeologiske materialet er så lite i kraft av at det nedbrytes så raskt. Det kan være til stor hjelp i tolkning og datering av arkeologisk materiale, men må analyseres i forhold til hva som var intensjonen

bak avbildningen. I så måte er bildematerialet fra middelalderen likt med annet materiale der man aldri kan få fullt innblikk i ”virkeligheten”, fordi det er umulig å ha kjennskap til alt som påvirker formidleren.

Forskernes bruk av middelalderens avbildninger av draktmateriale blir problematisert av Michael Camille i hans bok *Mirror in Parchment* (1998). Han kritiserer bruken av bildematerialet som direkte informasjon om hvordan middelalderens befolkning gikk kledd. Det har ikke blitt tatt hensyn til at avbildningene fra denne perioden har til hensikt å reflektere hvordan menneskene ønsket å bli framstilt, fremfor å være en reproduksjon av virkelighet/realitet. At avbildningene med dette representerer idealer i større grad enn de faktiske forhold, og at forskningen ikke har gått grundige nok inn på motivanalysen av bildet. Det er tatt for lite hensyn til at de faktiske forhold er så sammensatte at det ikke er mulig å formidle dem i tilstrekkelig grad i en avbildning, og at en avbildning alltid vil være en forenkling i forhold til den komplekse virkeligheten. (Camille 1998:46,47,107-114)

Rent metodisk kan det være nyttig å avgrense ulike nivåer i bildenes tilkomsthistorie og vår fortolkning av dem. Dette for å kunne gjennomføre en fullstendig analyse og få fram momenter som har betydning for kildens bakgrunn og troverdighet. Kjeldstadli (1994:193-199) deler analysen av bildematerialet inn i fem nivåer, med følgende formål:

- 1 Opphavsbeskrivelse
 - Hvem har laget bildene?
- 2 Teknisk analyse
 - Hvilken fremstillingsmåte er brukt?
 - Hva slags materiale, form og størrelse?
- 3 Formal beskrivelse
 - Hvordan kan man beskrive form, oppbygning og stil?
- 4 Motivanalyse (emneanalyse)
 - Hvordan forstå motivet bak bildet? Gjennom kjennskap til stil, normer og konvensjoner i samtiden.
- 5 Framstilling av hva bildet ”utsier”, av den ”dypere meningen”
 - Hva er mening bak bildet? Finne fram til meningen via kunnskap om samtidens symbolikk.

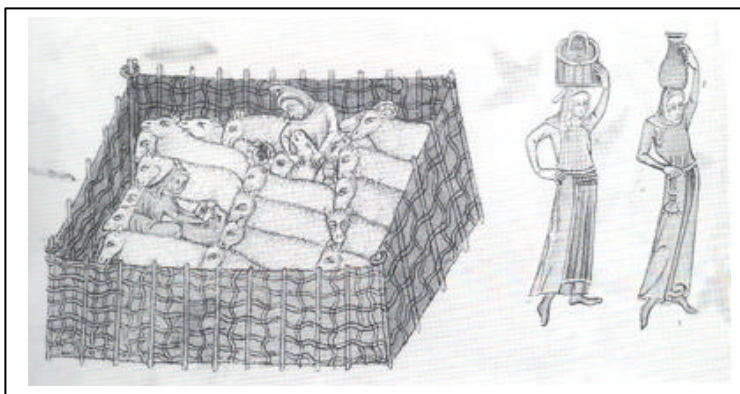
4.1.1 Avbildning av hettemateriale

Avbildningene i manuskripter fra middelalderen kan opplyse om store og små endringer ved middelalderens draktmateriale, som er med på å gi viktig informasjon om bruk og utseende. Det faller naturlig å trekke fram salmebøker/psalterium som kilde til en rekke avbildninger. Et psalter hadde sin opprinnelse i benediktinerordenen, men de som var laget for verdslige ble ofte brukt som andaktsbøker og var rikt illuminert (Gad 1981: 583-595). Luttrell Psalter kan brukes som eksempel på en slik salmebok. Den har et rikholdige materiale av gjengivelser av hetter i mange forskjellige sammenhenger.

Figur 9: Geoffrey Luttrell fra Luttrell Psalter (Camille 1998:83)

Luttrell Psalter ble skrevet tidlig i det fjortende århundre for Sir Geoffrey Luttrell av Irnham i Lincolnshire, og ble avsluttet før hans død i 1345. Luttrell hadde store eiendommer i 'North-East Midlands', og det er antatt at manuskriptet ble laget med en intensjon om at flere enn eierne skulle se den, muligens i undervisningsformål. Grunnlaget for denne antakelsen ligger dels i skriftstørrelsen, som er større enn vanlig, og ser ut til å

Figur 10: Gårdsarbeid fra Luttrell Psalter (Backhouse 1989: 16)

være beregnet for å kunne leses på en viss avstand. Det er et påkostet manuskript som tydelig viser hvem som har valgt å betale flere forskjellige kunstnere for å lage denne bønneboken. De forskjellige kunstnerne kan sjeldnes gjennom forskjeller i stil, fargevalg og dyktighet. (Backhouse 1989:5-14)

Manuskriptet er kjent på grunn av det store antallet av scener fra dagliglivet som blander seg med religiøse temaer i illustrasjonene. Det består av 309 blader av pergament der sidene er 36 x 24,5 centimeter store, med salmer på latin. Illustrasjonene inneholder, i tråd

med tradisjonen på dette tidspunktet, en mengde fantasifigurer i form av hybrider av mennesker og dyr med blant annet skjell og fjær. (Backhouse 1989:5,14)

Figur 11:
Styltegjenger fra
Luttrell Psalter
(Backhouse
1989:47)

I Luttrell Psalter ser man illustrasjoner av mennesker, av forskjellig status, og i forskjellige faser og hendelser gjennom livet, fra fødsel til død (Backhouse 1989:8). Likevel er det avgjørende i en analyse av et slikt materiale å ta i betraktning forskjellige faktorer ved manuskriptets tilkomst. Hvilke ideologiske, politiske eller religiøse motiver kan ha formet eller begrenset utformingen av illustrasjonene? Oppdragsgiveren Geoffrey Luttrell hadde sterke preferanser i forhold til innhold og utseende på illustrasjonene. (Backhouse 1989:14,52-56, Camilles 1998:49) Dette kommer som tidligere nevnt frem i hvordan Luttrells status blir kunngjort. I tillegg har det vært begrensninger i forhold til hvilke farger som var til rådighet, og de forskjellige kunstnernes evner og ideer innenfor de rammene som var lagt. Geoffrey Luttrells ønske om å manifestere sin posisjon er klar, men er sosial status det eneste som ønskes å befestet i Luttrell Psalter? Det kan ha vært like viktig å tilkjenne åndelige status, der avbildningen også skal vise det indre. Camille går i sin bok inn på forskjellige elementer i bildene og muligheten

for at disse kan ha hatt en betydning utenom det åpenbare, som vises gjennom blant annet fargen på klesdrakten eller måten den er drapert på (Camille 1998:107-110).

Et annet forhold å ta i betraktning er at bekledningens status vil inngå i dynamiske strategier, som gjør at hva som har status kan være flyktig. En måte dette kan virke på er hva Daniel Miller i sin bok *Artefacts as categories* (1985), kaller for emulasjonsprosesser. Bakgrunnen for en slik prosess ligger i at et individ vil søke mot det som er sosialt tiltrekkende, sett i forhold til den posisjonen som det har i samfunnet. De ulikheter som eksisterer mellom kjønn og innen sosial status vil forme strategien, uten å gjøre individene fullstendig forutbestemt av dette. Menneskene vil dermed kunne oppnå en forståelse som muliggjør en rasjonalisering av deres ønsker til en strategi, der de kan gå spesifikt inn å kontrollere framgangsmåten. Strategi vil i dette tilfellet bestå av å manøvrere mellom søken etter respekt, og frykt for forakt. Emulasjonsprosessen vil starte når hierarkiet har

utviklet seg til et fundament i den sosiale organisasjonen. Ord og objekter kan da bli symboler/ tegn på rang, for personer eller grupper i et slikt hierarki. Når individ eller gruppe ønsker å heve deres posisjon i samfunnet vil de/den forsøke å kopiere produkter eller stiler som assosieres med gruppen som står over dem i sosial status. Hvis gruppen over ønsker å ivareta forskjellene kan de enten forsøke å hindre dette eller forme nye symboler som fremhever forskjellene. Hvis høyere grupper adopterer nye former som et resultat av emulasjonsprosessen vil dette skape en dynamisk prosess som kontinuerlig skaper forandring i artefaktene, men det vil ikke forandre på de sosiale strukturene. Et resultat av dette vil være at ord eller objekter vil være i bevegelse i en slik prosess, og være symboler for universelle forskjeller fram til de er allment godtatt. Alternativet til dette er å bruke tvang mot de lavere gruppene, der de får forbud mot å kopiere særtrekk ved de høyere gruppene. (Miller 1985:184-196)

Dette er relevante perspektiver som ytterligere problematiserer tolkninger av middelalderens hettemateriale, og hvordan dette fremstilles på avbildninger. Blant andre Poul Nørlund (1924) argumenterer for at strut på hetten er en markør for høyere sosial status. Han bruker i sin argumentasjon avbildninger av draktmateriale som tidsbestemmende for å anslå at hetten med strut var en markør for høy sosial status på ett visst tidspunkt, for deretter å bli brukt i de lavere sosiale lag.

Figur 12: Arbeid på åkeren fra Luttrell Psalter (Backhouse 1989:27)

Gentlemen of fashion in the upper classes gave the tail-hood its characteristic shape in the 14th century, and from them it spread to the other classes of society. But this type of hood was never, or only very late, adopted by the common people (...) Wherever we see the various social orders depicted together or separately, the tail-hood is the distinguishing badge of the wealthier classes (Nørlund 1924:176).

Det synes som det er kildekritiske problemer med slike slutninger. Avbildninger i for eksempel Luttrell Psalter viser bønder og gjetere er ikledd struthetter. Manuskriptet har som tidligere nevnt en sikker datering før ca 1345, og rokker ved Nørlunds dateringer for når hetten var en statusmarkør. Også Gutorm Gjessing satt spørsmål ved om denne

hypotesen medførte riktighet, da nettopp bildematerialet taler i mot det (Gjessing 1938:68). Det avgjørende punktet er imidlertid om billedmaterialet skal sees som en direkte og sannferdig gjenspeiling av virkeligheten. Ved å ta hensyn til den kritikk som er utviklet i forhold til å bruke bilder som kilder, så kan man dermed argumentere for at Nørlunds dateringer ikke behøver å være så unøyaktige som de synes ved første øyekast. For hva vil Geoffrey Luttrell vise de som skal lese Luttrell Psalter? Trolig vil han vise sin sosiale og åndelige status. Gjennom en motivanalyse av detaljer i bildene kan vi avdekke noe av denne statusen. Han er i følge forskningen opptatt av sitt gods og sitt omdømme, og det er derfor ikke usannsynlig at han kan ha latt sine arbeidere bli avbildet i struthetter og gjennom dette heve *sin* status ved å heve *deres*. Men dette ville innebære en radikal fortolkning av billedmaterialet hvor det trengs flere faktorer for å underbygge dens troverdighet.

Figur 13: Sauetyv fra Jónsbók (Nørlund 1934:114)

Jónsboken er navnet på en islandsk lovsamling, som med noen unntak ble vedtatt på Alltinget i 1281. Navnet fikk den etter *Jón Einarson logmaðr*, som var en av initiativtakerne bak utformingen av lovverket, som i de påfølgende 400 årene var hovedkilden til islandsk rett. Lovsamlingen har blitt avskrevet mange ganger gjennom middelalderen og senere, og eksisterer i cirka 200 eksemplarer. (Hagland 1972:1) I denne finner vi en bokstavillustrasjon som viser en sauetyv som er hengt (Gjessing 1938:68, Nørlund 1934:114). Tyven bærer en struthette, og representerer en ytterligere avbildning som bestrider hypotesen om at strut symboliserer høy sosial status. Kilden viser en samstemthet mellom det europeiske

materialet og det islandske. Hettebærerens sosiale status forverres ytterligere av handlingen som er begått og den straffen som er utmålt. Avbildningen i Jónsbók kan i kraft av at den er fra et lovskrift og ikke fra et bestillingsverk, som for eksempel Luttrell Psalter, ha en forventet større likhet mellom avbildning og virkelighet. Det ville i så tilfelle være med på å svekke teorien om struthetten som en markør for høy sosial status. På den andre siden kan man ikke utelukke at klesdrakten i sin samtid, ble brukt i en "feil" eller "uriktig" kontekst for å fremme et annet budskap i tråd med samtidens symbolikk. Gjennom bruk av

blant annet analyse av bildemateriale kan man åpne for flertydige tolkninger som igjen kan gi bredere informasjon om tekstil, drakt og det fortidige samfunnet.

I tråd med disse kritiske innvendingene vil dateringer ut i fra drakthistoriske elementer ha en betydelig grad av usikkerhet, som må tas i betraktning når bildematerialet brukes i tolkningen av det arkeologiske materialet. (Camille 1998:43-114) Det er nærliggende å trekke frem debatten rundt Skjoldedamdraktens datering som eksempel. Den stående kragen på skjorta var utgangspunktet for at Gjessing i sin tid daterte drakten til 1400-tallet. Dette fordi stående krave først er kjent fra avbildninger i europeisk middelalder på midten av 1200-t, og antagelsesvis skulle dukke opp senere i kyststrøkene i Nord-Norge (Gjessing 1938:69, Schjølberg pers. kom.). Selv om de dateringene som er gjort av Skjoldedamdrakten varierer, så er alle ^{14}C dateringene avgjørende eldre enn det en stående krave skulle tilsi ut fra billedmaterialet (Nockert & Possnert 2002:59-62).

4.2 Skriftlige kilder

Man kan i hovedsak konsentrere seg om fire spørsmål som danner grunnlaget for en analyse av skriftlige kilder. Det dreier seg om *hvem* som gjorde *hva*, *hvor* og *når*. Disse fire spørsmålene kan i følge Kjeldstadli (Kjeldstadli 1994:161-173) spesifiseres som:

- Hvilke kilder har vi for å belyse våre spørsmål?
 - Finne ut om kildene er fullstendige eller representative.
- Hva slags kilder har vi?
 - Undersøke hvilken oppgave hadde kildene i sin samtid.
- Hvilket innhold har kildene?
 - Tolkning av kilden i forhold til språk og mening.
- Hva kan kilden brukes til?
 - Bestemme hvilken relevans kilden har for problemstillingen, og dens troverdighet.

I likhet med bildematerialet ligger det i de skriftlige kildene mange forhold implisitt som man vanskelig kan få kjennskap til. Det blir nødvendig å gjøre antagelser ut i fra det materialet man kjenner, kunnskap om området, og om de samfunnsmessige faktorene som var tilstede på det tidspunktet kilden ble nedtegnet. Gjennom å forsøke å trenge inn i kilden

for å se hva formålet var med nedskrivningen, vil det hjelpe tolkningen av de opplysninger som blir gitt og hvorvidt de medfører riktighet.

4.2.1 Diplom fra Vågan

Et diplom fra Vågan som ble nedskrevet den 25. juli 1335 (DN IV 191) omtaler et gifte mellom folk fra de høyere sosiale lagene av samfunnet. Diplomet omtaler Ingebjørg Ivarsdotter og den medgiften hun tar med seg inn i ekteskapet, og den motgaven som blir gitt av hennes tilkommende ektemann, Torleif Sigurdsson (Appendiks nr. 6). Diplomet er bevitnet av fire prester og to andre menn. Elstad argumenterer i sin artikkel (1990:82-94) for at Ingebjørg er datter av Ivar lagmann på Steigen. Dette vil i så tilfelle være med på å bekrefte de omtalte sosiale status i det øvre sjikt av samfunnet.

Antakelsen om hvor de hører til i samfunnssjiktene understøttes av størrelsen og verdien på medgiften til Ingebjørg Ivarsdotter og den motgaven som blir gitt av Torleif Sigurdsson. Det er bevart få diplomer som omhandler slike forhold, men det er mulig å anta at det var uvanlig å få nedskrevet medgift og motgave med vitner som satte sitt segl på diplommet, tatt i betraktning at det ikke var så mange skriftkyndige (Elstad 1990:91-94). Vi kan også gjøre antakelser om status ut i fra at fire av de som bevitner diplommet er prester, som i dette tidsrommet utførte oppgaver i samfunnet som gav dem betydelig status. Vågan var omkring 1335 et betydelig handelssentrum med tørrfisk som hovedinntektskilde (Bertelsen 1985:168-181). Mye tyder med dette på at vi gjennom denne medgiften har fått innblikk i gjenstander og verdier fra de høyere sjikt av samfunnet på dette tidspunktet.

Diplomatarium Norvegicum gjengir dette diplommet, og vi ser i teksten at Ingebjørgs medgift inneholder en stor mengde verdifulle gjenstander, deriblant fem hetter som betegnes som kappruner. Vi har ingen beskrivelse av hva slags form disse har hatt, og kan dermed ikke si noe om dette har vært hetter med eller uten strut, eller om de er åpne eller lukket i front under haken. Det som nevnes i beskrivelsen av noen av hettene, er deres farge, type stoff og pelsbesetning. Fargene beskrives som rød og fiolett, skinnet er grått (ekorn) og hvitt (hermelin) og en av hettene er laget av silke (DN IV 191).

jtem æin kiurtil rauðr meðr kapprun ok æin blar kiurtil firir tolf aura. jtem æin rauðr kiurtil ok annar rauð-mængiaðr firir fíorar merkr. jtem æit kapprun meðr huitum skinum, ok annat meðr graam skinum, ok þriðia meðr silki firir tyttughu aura. jtem æin mængiaðr mattul meðr graam skinum firir fim merkr. jtem æit vielætz kapprun meðr huitum skinum firir tuær merkr (DN IV 191).

Som eksempel på verdi kan man trekke fram den fiolette hetten med hermelinsskinn som er verdssatt til to mark, og ta i betraktning at en mark over en periode på flere hundre år hadde omtrent samme verdi som en ku. (Elstad 1990:88)

Det er sannsynlig å anta at Ingebjørgs medgift og Torleifs motgave representerte de mest verdifulle gjenstandene i et hushold på et slikt sosialt/økonomisk nivå. Da listen kun viser gjenstander av høy verdi og utelater mindre verdifulle ting, er det klart at denne listen bare viser et fåtall av de tingene som hun antakelsesvis har hatt med seg inn i ekteskapet. Listen gir i kraft av dette, samt de prominente vitnene, et inntrykk å ha til formål noe mer enn bare å redegjøre for gjenstandene slik at det kan bli husket av de involverte parter. Inntrykket av at dette er en befesting av posisjonene til familiene, gjennom å gjøre deres rikdom og posisjon synlig i samfunnet, er nærliggende. Her ser vi en likhet med de konklusjonene som er trukket i forbindelse med Geoffrey Luttrell og hva som var ett av formålene med å få laget Luttrell Psalter.

Diplomet som viser oss størrelsen og verdien på de gjenstandene som var med i Ingebjørgs medgift viser at det er antallsmessig mange hetter som er fint dekorert og høyt verdisatt. Men vi får ingen opplysninger om disse hettenes form, da det kun er stoff, farge og pelsbesetning som beskrives.

4.2.2 Geistlige restriksjoner

Nørlund omtaler i sin bok *Buried Norsemen at Herjolfsnes* (1924) en forespørsel fra en del av presteskapet, som ble tatt opp ved en synode (kirkemøte) i 1337 i Köln. Disse prestene prøver å fremme en grunn for at de skal kunne bære lang strut på hettene. De begrunner det med at de kan vikle struten rundt hendene for å holde dem varme, men dette ble avslått på synoden. (Nørlund 1924:171) Likeledes ser vi en reaksjon på bruken av hetter blant de geistlige på Island. Vi får innblikk i dette gjennom at biskopen på Skalaholt i 1357, utsteder et dekret som lager restriksjoner for prester i bruken av struthette og hvordan disse kunne se ut. Han forbyr her prestemedhjelpere og prester å bære struthetter hvor

struten er større enn to fingerbredder bred og en alen lang. (Nørlund 1924:171,172, DI bind 3,129)

Jtem at prestar ok diaknar syni enga lausung eðr leikaraskap j klæðaburði sinum. beri huarki stickhnifa ne tosk[ur]. ne dreglahwfur opinberliga. hafi æigi breiðari hettu struta en tueggia fingra ok æigi siðara en alnar. elle se vpptekt af biskups vmboðsmanni innan manaðar siðan a er minnt (DI Bind 3,129).

Likeledes at prester og prestemedhjelpere ikke skal vise noe lettsinn eller forfengeligheit i sin klesdrakt. De skal verken bære dolker eller vesker eller luer med bånd slik at det er synlig. De skal ikke ha bredere hettestrut enn to fingrer og ikke lengre enn en alen. Ellers skal det være en uttalelse/ konfiskasjon av biskopens ombudsmann innen en måned etter at det er påmint. (Oversatt av Endre Mørck)

Disse to skriftlige kildene representerer tilfeller der øvrigheten ser det nødvendig å utøve kontroll gjennom restriksjoner i utforming og bruk av forskjellige klesplagg. Dette viser oss at samtiden var bevisst på hettenes popularitet og form, og prøvde å legge restriksjoner på bruken. Denne skriftlige informasjonen kan tolkes på flere måter, blant annet i en moralsk og/eller ideologisk begrunnelse der biskopen ville forhindre forfengeligheit blant presteskapet for at de skulle framstå som forbilder for resten av folket. Eller det kan tolkes i retning av at man som prest ikke tilhørte den verdslige verden og dermed skulle avholde seg fra å kle seg slik.

Som i tilfellene over viser dette at hettene – og deres representasjoner – inngår i ulike sosiale og ideologiske diskusjoner, som vanskeliggjør enkle analogislutninger på bakgrunn av så vel billedmaterialet som de skrevne kildene. Men ikke bare datidens uttrykk inngikk i slike diskurser. Også den forskeren som studerer dem er innlemmet i konfliktfylte relasjoner, som lett innvirker på de slutninger som trekkes. Jeg skal eksemplifisere dette ved å se litt nærmere på betydningen av kjønn og kjønnsrollemønster.

4.3 Kjønnsrollemønster

Kritikk av etablerte kjønnsrollemønster dukket opp i arkeologien på slutten av 70-tallet i forbindelse med den feministiske samfunnsdebatten, men fikk ingen større konsekvenser før ti år senere. Begrunnelsen for dette lå i at den arkeologisk forskningen i alle år hadde vært mannsdominert og hadde veletablerte normer for hvordan ting skulle gjøres/forskes på som var grunnfestet i en mannsorientert forskningstradisjon (Slocum 1975:37-49,

Mandt 1987:35, Rapp 1977:309,313 Sørensen 1991:121). Dette gjorde det vanskelig for kvinner å utfordre denne tradisjonen uten å bli ansett som useriøse. Dermed var en til en viss grad presset til å fortsette i den etablerte forskningstradisjonen til den kritiske fokus på kjønnsroller i forskningen ble legitimisert. Men dette er en prosess som stadig utfordrer forskerne da mange av de grunnleggende arbeidsmetodene har sine røtter i den mannsdominerte forskningstradisjonen, og det tar tid å komme fram til gode alternative arbeidsmetoder/ tolkninger. (Olsen 1997:246,247).

Debatten har hatt utgangspunkt i forskning på de første mennesker der tradisjonen om mannen som den sterke jeger og beskytter har stått sterkt. Diane Gifford-Gonzales tar for seg i sin artikkel: *You can hide, but you can't run*, hvordan menneskene framstår i illustrasjoner i bøker og artikler om den paleolittiske periode. Undersøkelsen viser at et stort antall bilder projiserer hvilke aktiviteter som anses å være kvinnens og hvilke som var mannens. (Gifford-Gonzales 1993:23-38) Denne avbildningen foretatt av illustratører viser hvordan det har vært akseptert å overføre stereotypier fra dagens samfunn til tidligere kulturer uten å kunne vise til kontekst og gjenstandsmateriale for å trekke disse konklusjonene. (Olsen 1997:240,241)

Tekstilproduksjon er ansett som et tradisjonelt kvinneyrke, der mannsdominans eksisterte kun i de tidligste periodene av profesjonaliseringen (Hoffmann 1974:258-265). Dette gjør at tekstilproduksjon assosieres med et kvinnedomene, i motsetning til den arkeologiske praksisen, som lenge var dominert av menn. Mannsdominansen innen arkeologisk forskning har til en viss grad blitt utfordret i de siste 30 – 40 årene. Hvilke konsekvenser har dette fått for forskningen på tekstilmateriale og den betydning denne delen av materiell kultur har i forståelse av tidligere kulturer? Og hva skjer når den mannlige forskeren skal behandle og trekke konklusjoner om et materiale som blir identifisert opp imot kvinner og kvinnesyssel? Et materiale som også er krevende gjennom sitt omfattende konserveringsbehov, og krav til fagkunnskaper for å kunne kartlegge materialtype og tilvirkningsmåte.

De primære forskningsarbeidene som berører det omtalte hettematerialet, er alle publikasjoner der menn står som hovedforfattere. Det var forskjellige kvinner involvert arbeidet med disse tekstilfunnene, uten at det kommer særlig godt fram i publikasjonene.

Man får inntrykk av at i de tilfeller kvinner er hentet inn i prosessen, så er de tilstede kun som teknisk kompetanse. Noe av fortolkningsgrunnlaget forsvinner når informasjonen som kan hentes ut av materialet må viderefortelles og dermed omformes gjennom den neste forskerens subjektivitet.

Da Sandklef publiserte den første artikkelen om Bockstenfunnet i 1936, kom det fram at arbeidet var gjort i samarbeid med blant annet Agnes Geijer. I denne publikasjonen ble noen tekstilfragmenter tolket til å ha vært et pilekogger (Sandklef 1937:7,8). Ved rekonserveringen av Bockstendrakten under ledelse av Margareta Nockert i 1979, ble disse fragmentene omdefinert til å ha vært en strømpe (Nockert et al. 1997:71-73). Hvis man foretar en sammenlikning med fremstillingsmåten av kvinner/kjønn i steinalderen (se ovenfor) er det ikke vanskelig å se paralleller. Sandklefs ”pilekogger” gir assosiasjoner til jegeren, mens en sammensetting av tøybiter til en strømpe gir andre assosiasjoner. Dette kan være et tegn på endrede posisjoner for kvinner i forskningen, samtidig som det symboliserer at forskeren også er den som analyserer og tolker materialet – ikke bare en som avdekker en iboende sannhet.

Da Gjessing publiserte Skjoldehamndrakten i 1938 hadde han fått hjelp av sin kone Gjertrud Gjessing i konservering og sammensetting av de draktdelene som var fragmenterte og måtte monteres på et tekstil for å få støtte. Konserveringen ble utført i tråd med den kunnskapen som var til rådighet på det tidspunktet, noe som fikk som følge at noen deler av tekstilfunnene ble feilaktig montert. Dette gjaldt blant annet pleddet som ble montert med vrangen ut, og noen andre deler som ikke ble sammensatt med renningen i samme retning (Schjølberg pers. kom.). Disse feilene, som var ”rett” ut fra den eksisterende (mannlige) kunnskapen tilsa på samme tid både en avstand mellom materiale og forsker, og behovet for materialkompetanse, og visualiserer den påvirkning den mannsdominerte forskningen har hatt/ har på tekstilrelatert arkeologi.

Som første kvinne utdannet til arkeolog i Norge har Eva Fett formidlet reaksjonene på kvinner i forskningen på 20-30-tallet i den tidligere omtalte artikkelen *Tempus Fugit*. Der beskriver hun kampen for å bli tatt alvorlig gjennom at hun tenkte ”jeg får nok henge i”. Per Fett sier i samme artikkel at det var vanskelig å kombinere arkeologi med familieliv for en kvinne, fordi ”skikk og bruk tilsa nemlig at kvinnen holdt seg tilbake”. (Eva Fett & Per

Fett 1988: 444,463) Slike uskrevne lover var en del av de rådende forskningstradisjonene på det tidspunkt hvor de primære utgivelsene om hette/draktmaterialet ble gjort. Og det er nærliggende å argumentere med at det har hatt betydning for hvordan forskningen har blitt utført og hvilke konklusjoner som er blitt trukket. Som igjen forplanter seg videre i forskningen på tekstil-drakt-hette, uten en bevisst analyse av de forutsetninger forskerne arbeidet under og hvilke faktorer som påvirket dem.

4.4 Sammendrag

Avbildninger og omtale i skriftlige kilder avgir informasjon som kan omhandle blant annet sosial status. Hvordan man som forsker tolker denne informasjonen, vil være avgjørende for den viten som bygges opp om hettene i form av utvikling og endring i form og bruk. En ukritisk tolkning av billedmaterialet som en avspeiling av de faktiske forhold trækker i den kildekritiske fellen at man i middelalderen kunne bruke bilder og skrift for å formidle/kommunisere ideelle eller fordreide forhold. Draktmateriale utover hettene gir informasjon om statusmarkering, som for eksempel at kort draktlengde symboliserte høy status (Vedeler Nilsen 1992:95, Falck 1919). Dette elementet har allikevel regionale forskjeller og må analyseres på basis av den kildekritikk som er blitt omtalt tidligere.

Gjennom de skriftlige gjengivelser om restriksjoner i bruken av struthetten for presteskabet, og informasjon om at hetter inngikk som verdifull medgift, får vi dessuten et innblikk i at hettene både har hatt en stor symbolverdi, samtidig som deres utforming i de fleste tilfellene har blitt tolket funksjonelt. Det er viktig å få fram denne flertydigheten i materialet. Å analysere denne tilsynelatende dualismen mellom symbolisme og funksjon synes følgelig, i lys av publikasjonene og teoretisk utvikling innen arkeologien, å være et hensiktsmessig neste steg i undersøkelse av dette materialet. Men der man også tar i betraktning elementer som har vært med på å påvirke forskeren og forskningsmiljøet.

5 TEKSTIL – KUNNSKAP OG FORSKNING

I gjennomgang og undersøkelser av forskningsarbeider som omhandler hettematerialet i Skandinavia har det, som tidligere nevnt i kapittel 2, vært grunnleggende å finne frem til det som former basisen for forskeren og med dette forskningsresultatene. Dette kan begrunnes gjennom ønsket om å se hvordan deres slutninger har kommet til, både i forhold til forskningsmaterialet og til andre faktorer som har påvirket de konklusjoner som har blitt trukket.

I forskningsarbeider som omhandler hettematerialet og tekstiler generelt, har det vært lite bruk av teori og dermed en neglisjering av de muligheter som åpner seg gjennom bevisst anvendelse av teori for å skaffe seg større innsikt om de samfunn og mennesker som produserte de artefaktene som utgjør vårt forskningsmateriale. Teoretisk kunnskap og de muligheter den gir i arbeid med materiell kultur, har utviklet seg gradvis i tråd med paradigmeskiftene innen arkeologien. I den fasen hettene ble funnet og publisert var fokuset på hva som var sentralt i arkeologien annerledes enn i dag (se kapittel 2). Mange av de teoretiske perspektiv og prosesser som er viktige i dag, var enda ikke introdusert i forskningen, og kunne selvsagt ikke brukes som et redskap for å diskutere verken sosiale og ideologiske faktorer i forhold til draktens utforming eller billedmessige og tekstuelle representasjoner av dem.

Det kan være hensiktsmessig for forståelse av forskningen på dette materialet å få fram noen sentrale momenter. Gjennom disse er det lettere å se de muligheter som eksisterer for videre forskning på tekstiler, der forskningen hittil ikke har tatt til seg teoretisk kunnskap i takt med dens tilkomst i arkeologien.

5.1 Stil/symbol og funksjon

Ett av de mest sentrale temaene som berøres i publikasjoner om hettematerialet er hypoteser om hettenes symbolske aspekt versus det funksjonelle. Eksemplifisert gjennom blant annet Nørlunds hypotese om hettene som en markør for sosial status (se kapittel 4.1.1).

Det var nettopp denne problematiseringen av stil/symbolisme versus funksjon som ga seg utslag i en viktig debatt i arkeologien på begynnelsen av 80-tallet. Denne diskusjonen har

vist seg å være av de mer innflytelsesrike på den teoretiske utviklingen innen arkeologien, og har senere blitt karakterisert som en forutsetning for paradigmeskiftet mellom prosessuell og post-prosessuell arkeologisk tenkning (Olsen 1997:183). De publikasjonene som er et resultat av denne debatten fremmer forskjellige tilnæringsmåter som kan brukes i forhold til våre muligheter til å kunne oppnå en mer inngående forståelse av hvordan hettene har blitt tilvirket og brukt.

Forut for denne debatten sto utsagn fra den prosessuelle forskningstradisjonen, representert blant annet ved Binfords utsagn om at det eksisterte et skille mellom stil/symbolisme og funksjon (Binford 1962:218-220). Innvendingene var at dette var et konstruert skille, og at disse to elementene er en del av en helhet der symbolisme og funksjon glir over i hverandre. (Olsen 1997:178) Jeg mener at man kan hevde at de stilistiske/symbolske sidene kan være så avgjørende for utseende og bruk av et objekt at disse i noen tilfelle kan anses å være objektets *hovedfunksjon*.

I løpet av denne debatten kom det til mange forskjellige vinklinger for hva som måtte tas hensyn til og hvordan analyser kunne gjøres for å trekke ut mest mulig autentisk kunnskap fra de arkeologiske artefaktene. James Sackett var en av hovedbidragsyterne i debatten, og han definerte stil som uttrykk for hvordan variasjoner i artefaktenes form var en refleksjon av viktige normative elementer i kulturhistorien. Han hevdet også at stil ikke kunne ses separat fra funksjonen, men derimot som noe som kompletterte funksjonen, og at disse to elementene utfylte hverandre, og representerte valg som var tatt. (Sackett 1986:275, Hinnerson-Berglund 2004:243) Sackett introduserer ett nytt begrep i debatten: *isokrestisk variasjon*. Navnet er hentet fra gresk og betyr like bruksegenskaper, og blir benyttet i kraft av at funksjonen kun til en viss grad bestemmer formen på et produkt. Mange forskjellige objekter har like bruksegenskaper, og Sackett tilskriver dermed stil å være avgjørende for objektets endelige formvalg. Også de valg som tas i forbindelse med utvelgelse av råmateriale kan være en del av stilbegrepet. Valgene av stil er i følge ham gitt av samfunnets normer, som fører til at det oppstår en "vanlig/riktig" måte å utføre en handling eller skape et objekt på. (Sackett 1986: 267) Disse valg gjort ut fra tradisjon og normer ("vår" måte å gjøre ting på) vil skape stilistiske skiller mellom forskjellige samfunn, da det er usannsynlig at de vil ha de samme normene for hvordan "ting" skal gjennomføres. Sackett hevder at stilvalg ikke primært er gjort ut fra en kommunikativ hensikt, men at det

kan bli et sekundært resultat over tid, og i visse henseende. Sackett skiller ut dekor og symboler og definerer dette som ”ikonologisk stil”, da hans hovedfokus ligger på stilvariasjon i objektets funksjonelle form (Sackett 1986:271). Det ikonologiske stilbegrepet er i følge Sackett anvendelig der den symbolske kommunikasjonen er sentral forhold til valg av stil. (Olsen 1997:186)

I motsetning til Sackett mener den andre hoveddebattanten, Polly Wiessner, at stil primært er kommunikativt og at den kan deles inn i to forskjellige kategorier, som begge kan eksistere i det samme objektet. Den *emblemiske* stilen kan kommunisere klart om tilhørighet til en større gruppe, mens den *assertoriske* stilen fungerer på det individuelle nivået og er gjennom sin tvetydighet vanskeligere å lese. Wiessner tillegger stilbegrepet en funksjon der identifikasjon står sentralt gjennom å imitere og sammenlikne seg med andre (jf Miller 1985, referert til i kapittel 4.1.1). Dette fører til at stil ikke kun kan styres av standarder og rutiner, men blir påvirket av individene alt etter hvilke behov som eksisterer i forhold til imitasjon og sammenlikning. (Wiessner 1984:225-228, Olsen 1997:187, Hinnerson-Berglund 2004:244)

De mange deltagerne i denne debatten var med på å nyansere hva som er innbakt i begrepene stil og funksjon, og hvilke drivkrefter som ligger bak. I denne debatten kommer det tydelig frem at Sackett og Wiessner legger forskjellig vekt på individets rolle ved tilkomsten av stil i objektene. Mens Wiessner mener at stil brukes bevisst for å kommunisere gjennom gjenstandene, mener Sackett at stil er nedfelt i tradisjoner og ikke er et bevisst valg. Bjørnar Olsen nevner i en kommentar i sin bok *Fra ting til tekst* at denne typen enten-eller-dikotomier har preget mange felt av arkeologien, og fortsetter å gjøre det. Dette skaper en litt kunstig debatt om objektene får sin endelige form gjennom enten å være et redskap for kommunikasjon, eller fordi de som skaper dem ubevisst repeterer et tillært handlingsmønster. (Olsen 1997:188)

Vi ser gjennom dette noe av kompleksiteten i stilbegrepet, og at stil og funksjon er tett knyttet sammen og ikke kan betraktes separat. Selv valget av råmateriale kan være stilistisk begrunnet. Eksempelvis kan man stille seg spørsmålet: Hvis det var tilfelle at Bockstenmannen ikke hadde lintøy under sin drakt, var dette så tilfelle av at det ikke var vanlig på den tiden eller i det området å ha plagg av lin? Eller var tøy av denne type fiber

så verdifullt, ved at det innebar mye arbeid for å fremstulle fibrene, at en person av hans status ikke hadde det? I en stilistisk analyse må man og ta hensyn til at individet kommuniserer innad i en gruppe, og at stil ikke bare er et kollektivt uttrykk for hvordan en gruppe kan signalisere til andre grupper (Wobst 1977:320-327). Også i forhold til individuell kommunikasjon kan man se at det blir gjort antakelser om at hvis en gjenstand av ett individ har blitt laget på en måte på ett tidspunkt så vil alle senere produkter av samme type se identiske ut. Det tas dermed ikke nok hensyn til at forskjellige endringer i samfunnet eller på individuell basis kan ha en påvirkning og dermed få konsekvenser i hva produktet består av og hvilken utforming det får.

5.2 Kvantitative og kvalitative forskningsaspekter

De arkeologiske publikasjonene om hettematerialet har som hensikt å kartlegge artefaktene som er funnet og forutsetningene for deres tilblivelse. Slike uttalelser beskriver hettenes/tekstilenes tilvirkning og form gjennom symbolske og/eller funksjonelle begrunnelser. Som nevnt er det tre hovedkilder som kan gi oss informasjon om hettenes utseende og bruksmåte i middelalderen. Representert av (i) de tekstilene som har blitt bevart under gunstige bevaringsforhold, (ii) omtale av hetter i samtidige skriftlige kilder, og (iii) forskjellige avbildninger fra middelalderen av hetter.

Forskning på billedmaterialet har vært avgjørende for framstillingen av en kronologi, i form av utvikling og endring i påkledning gjennom middelalderen. Denne type kronologi har hatt stor betydning for tolkning og datering av middelalderens draktmateriale. Spesielt fremtredende blir Nørlund i bruken av denne kronologien, da han er den som utfører den første utgravning av hettemateriale i område med sterkest tilknytting til Norden/Skandinavia i 1921. Nørlund var utdannet historiker og var direktør ved Nationalmuseet i København, og ga ut mange publikasjoner om forskjellige temaer (Cedergren 1982:622,623). Hans publikasjoner om dette materiale blir brukt som bakgrunnsmateriale i publiseringen om de to funnene fra Bocksten og Skjoldehamn i 1936. I publikasjoner som kommer ut i henholdsvis 1938 av Gjessing og i 1937 av Sandklef.

5.2.1 Forskning på Herjolfsnesheten

Jeg har tidligere i kapittel 5.1.1 vært inne på Nørlunds vektlegging av hetten som markør for sosial status som kommer fram i alle hans publikasjoner om hettematerialet fra

Herjolfsnes. Han uttaler blant annet: "Om den praktiske Betydning af Struden skal man ikke spørge for meget, men des større var dens dekorative Værdi" (Nørlund 1934:113). Hettene har dermed i følge Nørlund primært en symbolsk verdi. Likevel ser vi en overvekt av funksjonsbaserte årsaksforklaringer i hans publikasjoner. Fra billedmaterialet ser man blant annet en variasjon i bæremåten av struthetten, som oppstår omkring 1350 (se figur 9). Denne varianten med å drapere struthetten som en turban med ansiktsåpningen tredd ned på hodet, blir av Nørlund fremstilt som en reaksjon på varme (Nørlund 1924:171). Det er mulig å anta at om utgangspunktet har vært en reaksjon på at det var for varmt å ha hetten tett sluttende om hals og skuldre, så kan dette ikke være den eneste årsaken til at denne bæremåten fortsatte og ble avbildet i økende grad. Bæremåten blir antatt å være et bindeledd mellom hetten og de posete luene som utvikler seg rundt år 1400 e. Kr. (Thursfield 2001:194). Dette visualiserer på hettematerialet hvorfor det ikke er mulig å skille mellom symbol og funksjon i forhold til inndeling av gjenstander og måten de brukes på.

Ett annet forhold i Nørlunds publikasjoner berører struthetten og mulige forklaringer på utseende og utvikling. Han anslår at hette nummer 65 til å være den eldste. Denne dateringen gjør han ut i fra at hettene i bildematerialet først skal ha hatt en utposning på hetten før dette gjennom tid utviklet seg til en lengre og tynnere strut:

In the 13th century the back part of the hood begins to be expanded into a pendant point, still very unassuming in comparison with the fashion of a later age. It may be described as bag-shaped or funnel-shaped, it is a simple continuation of the hood and may be used to keep money in or other small objects. (Nørlund 1924:169)

Hans hypotese føyer seg med dette inn i den kulturhistoriske arkeologiens primære mål med å kartlegge og kategorisere. Om hette nummer 65 sier han:

The most striking feature about this specimen (*nr.65 – min tilføyelse*) is its very large and clumsy proportions. (...) We inevitably draw the conclusion that the man who wore this hood, must have had a remarkably large head. But he anatomical examination of the skeletal remains entirely upsets this view (...) Hence it must be an very oldfashioned type (...) or it must be supposed that the hood was worn by a woman whose hair necessitated the larger dimensiones. (Nørlund 1924:154)

Han begrunner dermed hettens form først på grunn av datering i følge en formmessig kronologi (se ovenfor), for deretter å begrunne dens form på basis av kjønn og tilpassning. Jeg har innvendinger i forhold til han resonnement i forhold til langt hår, og hvor stor plass det tar. Gjennom egen erfaring kan jeg meddele at så stor plass tar det ikke!

Forskningen på Grønlands klima og de forholdene som befolkningen levde under har vært omfattende etter Nørlunds publikasjoner. Man har kommet fram til alternative årsaksforklaringer for vekst og tilbakegang i befolkningen med bakgrunn i blant annet beite, erosjon og andre økologiske/klimatiske faktorer. Det har også blitt klart at skjelettdelene hadde krympet mye på grunn av forhold i jordsmonnet, og at menneskene hadde vært større enn det man kunne se ut fra skjelettmaterialet. (Østergård 2003:142)

Figur 14: Nørlund Nr. 65 (Østergård 2003: 203)

Hvis Nørlund hadde hatt tilgang til denne informasjonen så kunne han ha trukket en konklusjon om at individet som bar hetten hadde vært en stor mann. Hans resonnementer gir imidlertid et innblikk i de forutsetningene som eksisterte for forskningen på det tidspunktet. De avspeiler hovedstrømningene i den kulturhistoriske forskningsperioden, med fokus på kronologi og en vektlegging av den funksjonelle aspektene i forhold til de symbolske. Og en tolkning av klær og kjønn ut i fra et mannsdominert forskningsperspektiv.

Else Østergård er konservator ved Nationalmuseet i Københavns bevaringsavdeling, og har blant annet utgitt et større verk om tekstilene fra Grønland (Nationalmuseet i København). Hun tar i denne boken *Som syet til jorden*, opp Nørlunds omtale av denne hetten (Nørlund nr. 65 se figur 14) ”Poul Nørlund bestemte hættten som den ældste af de bevarede, da den har et lidt plumpt utseende” (Østergård 2003:203). Dette utsagnet er viktig fordi det viser

hvordan slutninger videreføres uten å ta hensyn til deres forutsetninger, og følgelig bidrar til å skape/forsterke ”svarte bokser”. Når man sammenlikner Nørlunds begrunnelse for dateringen med Østergårds gjengivelse, så er det mye hun utelater. Det kan virke som om Østergård ikke går inn på bakgrunnen for Nørlunds datering, og man kan stille seg spørsmål om hva slags hensikt denne opplysningen har når man ikke får vite hvorfor denne konklusjonen er trukket. Det kan se ut som at den kronologiske rekkefølgen er akseptert, men bakgrunnen for Nørlunds datering av hetten blir tilslørt gjennom Østergårds gjengivning. Når man ikke får innblikk i at Nørlunds datering baserer seg på en kronologi fremstilt gjennom bruk av billedmateriale, kan det synes som at de som fremstilte tekstiler og draktmateriale på Grønland har brukt svært lang tid på å utvikle gode stilistiske og tekniske ferdigheter. Hvis formen er som den er på grunn av begrensede ferdigheter, så kan dette datere hetten tidlig i *en* tekstilhåndverkere virke, og ikke tidligst blant hetter laget av forskjellige håndverkere over et spenn av cirka 200 år (Østergård 2003:253).

Margareta Nockert arbeider som professor i tekstilforskning ved Uppsala Universitet (Uppsala Universitet) og kommer inn på denne hetten og dens formgivning i *Bockstenmannen och hans dräkt*. Hun mener at dens form er så avvikende at den ”måste entligen vara felkonstruerad, eller ha sekundär strut. Både strutens ovanligt stora bredd, 12 cm, och hopfogning med hättan gör konstruktionen tvivelaktig” (Nockert et al. 1997:96) Vi ser også hos Nockert et klart fokus mot kartlegging av utseende og oppbygning. På dette grunnlaget betviler hun riktigheten i måten hetten er satt sammen på. Det kommer ikke fram hvem som kan ha gjort feil i sammensetningen.

I disse publikasjonene av nyere dato er det meget grundige redegjørelser for materiale og tilvirkning. Men de eksponerer, i likhet med mange publikasjoner om tekstiler, et behov for bedre redegjørelse for utsagnenes bakgrunn, og lite bruk av den teoretiske kunnskapen som etter hvert har blitt bygget opp innen arkeologien. Det er behov for at man stiller flere typer spørsmål ved hittil etablert kunnskap, som for eksempel: Fulgte alle mennesker normer eller kleskoder? Var det forsøk på opposisjon gjennom avvikende bekledning? Og kunne dette komme til uttrykk i hetter som for draktforskeren virker ”feil” eller av ”uriktig” alder?

Den begrensede bruken av teori innen tekstilorientert arkeologi kan ha sin bakgrunn i at tekstilmaterialet generelt ikke har fått stor fokus i arkeologien i forhold til den kapasiteten det har for informasjon om fortidig kunnskap og utnyttelse av ressurser. Det er også et komplekst materiale i forhold til at det krever spesiell behandling for å ikke forringes gjennom nedbrytning, og stor kompetanse for å kunne analysere tilvirkningen av objektet. Hovedfokus kan dermed ha blitt lagt på den tekniske analysen og dateringen, og bidratt til at forskningen på dette materialet ikke har vært blant de som i størst grad trekker inn teoretiske aspekter i bearbeidelse av materialet.

5.2.2 Forskning på Skjoldehamnhetten

Diskusjonen som Nørlund tar opp i sine publikasjoner om at strut på hetten står som en markør for sosial status, blir motsagt av Gjessing når han i artikkelen *Skjoldehamndrakten* (1938) redegjør for dette draktfunnet. Gjessing var i utgangspunktet arkeolog, men skiftet etter hvert fokus mot etnografien, og utførte publikasjoner om en rekke temaer i sin forskning (Johnsen 1997:33-58). Han påpeker at det i billedmaterialet finnes avbildninger av hetter med og uten strut ved siden av hverandre og i høye og lave sosiale lag av samfunnet. (Gjessing 1938:68) Når Nockert i 1997 foretar en generell gjennomgang av hettenes utseende og bruksområde i boken *Bockstenmannen och hans dräkt*, tar hun ikke i betraktning Gjessings innvendinger, men uttaler:

Struthättan blev sannolikt aldrig gemene mans plagg. När olika samhällsklasser avbildas tillsammans är struthättan ett klassmärke för de välsituerade. Hättan för folk i allmänhet saknade strut eller hade bara en kort sådan. (Nockert et al 1997: 95)

Nockert refererer til Nørlund i dette utsagnet uten å problematisere det. I kraft av at dette er en publikasjon av nyere dato, har hun til rådighet publikasjoner som både formidler middelalderens billedmateriale, og problematiserer bruk av bildene som en gjenspeiling av virkeligheten (jf Backhouse 1989, Camille 1998). En slik kildebruk vil kunne gi mulighet for flere tolkninger om hettenes form og bruk. Der man kan unngå å videreføre slutninger uten å få fram bakgrunnsinformasjon eller problematisere tidligere tolkninger. Og på denne måten motarbeide begynnelsen til det som Latour definerer som ”svartboksing”, der de konklusjonene som har blitt trukket oppfattes som så sannsynlige eller gitte at de dermed får status som sannheter (se kapittel 2).

Ved Gjessings gjennomgang av draktmaterialet fra Skjoldehamn, omtaler han at hetten ved nedlegging ikke har vært ny, og at:

De ophavelige sømmene er raknet flere steder, og er blitt sydd igjen med grove og uregelmessige sting av tykk ulltråd, mens de ophavelige sømmer er sydd med samme fast spunne tråd som i renningen. At den er blitt reparert minst ved to skilte høve vises rimeligvis av at den tykke ulltråden har to ulike, brune farger. (Gjessing 1938:41)

Ellen Schjølberg er zoolog, men har utført flere publikasjoner om forskjellige temaer blant annet tauverk og tekstiler fra Bryggen i Bergen (pers.kom.). Hun har foretatt en detaljert analyse av hetten i Skjoldehamnmaterialet. Ved gjennomgang av de forskjellige sømmene og sytrådenes utseende og tilvirkning kom hun fram til at noen av sømmene på hetten har hatt funksjon som dekorsømmer, og blitt utført i kontrasterende farge. Hetten har også i utgangspunktet vært laget av garn i en nyanse av brun, men trådene i dekorsømmen har vært utført i garn farget henholdsvis gult og rødt som har vært løsere spunnet. Det er dermed mulig at denne undersøkelsen har forandret på vår oppfatning av noen av sømmene fra å være reparasjoner til å bli dekor, samtidig som at de ulike nyansene av brunt har vært rødt og gult. (Schjølberg u. å.) Jeg mener at en mer inngående analyse, i kombinasjon med nyere metoder for å bestemme blant annet farger på tekstil, på denne måten har rokket ved noe av grunnlaget for å karakterisere hetten som slitt og uvørent lappet før nedleggelse. Noe som igjen kan få en betydning for hvilke konklusjoner som blir trukket om individet sett i sammenheng med samfunnet.

Gjessing bruker som Nørlund billedmaterialet fra middelalderen for å resonner seg fram til en datering av drakten. Dette vanskeliggjøres ved at noen elementer ved plaggenes utforming ikke passer sammen i et drakthistorisk perspektiv. Dette gjelder i særlig grad den stående kragen på skjorten, når den ikke følges av andre elementer som var signifikante ved middelaldersk draktmote på samme tidspunktet som stående krave var det. (Gjessing 1938:71) Dette kronologiske problemet har ikke løst seg etter at man fikk tilgang på datering ved ¹⁴C metode. Som vist over har man fått som resultat en datering mellom 995 og 1029 e. Kr (Nockert & Possnert 2002:59-61). Dette strider i mot den vanlige oppfatning av draktmoten som:

I de nordiska länderna har dräktmodet utvecklats på ungefär samma sätt som på kontinenten och naturligtvis under påverkan därifrån. Nyheterna satte möjligen in långsammare och formerna var kanske något mindre utpräglade här än på kontinenten. (Nockert 1997:75)

Dermed ser vi at de forskjellige kildene som vi baserer våre kunnskap om tekstil og drakttradisjon på, ofte kan stå i et motsetningsforhold til hverandre. Der det synes som om en enhetlig stil er akseptert, der det er lite avvik fra de former som man er kjent med gjennom billedmaterialet. Implisitt i dette ligger det at det har vært liten mulighet for variasjon og lokal egenart. Spredning av stilistiske elementer har, i følge forskningen, foregått fra sør mot nord i tråd med Nockerts utsagn ovenfor. Man går i liten grad inn på hva som skal til for at et draktelement får feste et annet sted, og hvorvidt dette nødvendigvis er en så langsom prosess som det gis uttrykk for. Områder som i dag har en ”perifer” plassering, hadde på 12-1300-tallet en mer sentral plassering gjennom at sjøen representerte hovedferdselsveien (Bertelsen pers. kom.). Dette gjør det mulig å anta at draktelementer kunne få feste i ”perifere” områder på et tidligere tidspunkt enn det som forespeiles ovenfor.

Der det er viktig å se på motsetningene i materialet som en ressurs som gjør det mulig å utfordre ”svarte bokser”, skape debatt og fremme nye tolkninger. Der det er av stor betydning å få fram bakgrunnen for forskjellige hypoteser, slik at de kan testes på nytt opp i mot eventuell ny informasjon som kommer til gjennom analyse og i forhold til utvikling innad i forskningen.

5.2.3 Forskning på Bockstenheten

Draktmaterialet som ble oppdaget i Bocksten myr i 1936, fremstår kanskje som det minst kontroversielle i forhold til en tolkning opp i mot kronologi basert på middelalderens bildemateriale. Det har sin bakgrunn i at draktelementene til en stor del stemmer med den kronologien som man har kommet fram til i følge tilgjengelig bildemateriale. Den er utstyrt med strømper og ikke bukser som er tilfellet ved Skjoldehamndrakten. Den har heller ingen oppadstående krage på skjorten slik som tilfellet er med Skjoldeamndrakten, men kjortelen/kofta på de to draktene bærer sterke likhetstrekk. Hetten på Bockstendrakten har flere likhetstrekk med de hettene fra Herjolfsnes med tydelig innsnevring rundt halsen og en lang og smal strut på hetten. Bockstendrakten har også en fordel gjennom å være en

komplett drakt fra middelalderen, der det rike materialet fra Herjolfsnes kun består av forskjellige plagg brukt som liksvøp, men ikke representerer fullstendige drakter.

Forskningsmessig har de største problemene knyttet seg til konserveringen i 1936 og rekonserveringen som foregikk i 1979. Hovedproblemet i forskningen på drakten synes å være uenighet om sammensettingen av de forskjellige tekstildelene som drakten bestod av. Da den ble funnet hadde surheten i myren løst opp sytråden som var laget av plantefiber. I kraft av måten funnet ble gjort på gjennom torvharving var funnet også til en viss grad omrotet. Dette var foranledningen for noen omgjørelser ved rekonserveringen.

Jeg har i kapittel 5.3.2 vært inne på tekstilene som ble foreslått å være et pilekogger, men som ved rekonserveringen ble anslått å være en strømpe. Hetten gjennomgikk noen mindre endringer (se figur 2 og 3), der blant annet et stykke tekstil av en lysere farge ble flyttet fra skulderen på kappen til midt foran på skulderslaget av hetten. Sandklef foretar sammen med sine medarbeidere vurderingen at denne tekstilbiten hører hjemme på kappen. Legen (Söhrman) som først undersøkte funnet mener at dette elementet er plassert på høyre skulder, og når konserveringsgruppen undersøker områdene mener de å se at:

Vid undersökningen av trådar och stygn visade sig Sörhman iakttagelse stämma med verkligheten; ”stygnen passade precis”, står det i protokollet (Sandklef 1985:21).

Nockert mener isteden å se brettekanter på bildene av hetten som stemmer overens med de på det lyse tøyestykket, og mener at en plassering på dette stedet er mer sannsynlig (se figur 7). Diskusjonen som gikk fram og tilbake mellom Sandklef og Nockert fremviser noen av de problemer som finnes ved å prøve å oppnå en sikker sammensetting av middelalderdrakter. Sandklef foretok i sitt virke en rekke etnologiske feltarbeid og var leder for Varberg museum, samt utførte publikasjoner om mange forskjellige temaer (Nilzén & Boëthius 2000:369-375). Det eksisterende billedmateriale gir mye informasjon om draktskikk, men trekker med seg elementer som man må forholde seg kritisk til (se kapittel 5.1). Bildematerialet og skriftlig materialer kan også mangle detaljer som trengs blant annet ved å prøve å foreta en så sikker som mulig sammensetning. Dette vil i forskningen på tekstilmaterialet føre til kontinuerlige diskusjoner som i tilfellet med

Bockstendrakten, der Nockert uttaler: ”Diskussionen om placeringen af det røde tyget kommer troligen att fortsätta” (Nockert et al. 1997:63) .

5.3 Sammendrag

Kunnskapen om de teoretiske prosessene som ligger bak begrepene om stil og funksjon, kan ha stor betydning for hvordan man analyserer hettematerialet. Tilkomsten av debatten har kommet i etterkant av de primære utgivelsene om materialet fra Herjolfsnes, Skjoldehamn og Bocksten, men den er ikke i tilsynelatende stor grad tatt opp i nyere publikasjoner om materialet. Forskningen på tekstiler ser ikke ut til å ha tatt til seg mye fra den utviklingen som har skjedd innen teori, men baserer seg i hovedsak på å beskrive og kategorisere hettene opp i mot den kronologien som Nørlund var med på å etablere. I dette synes også å inngå en oppfatning av middelalderens menneske som passiv aktør, som slavisk fulgte de til en hver tid gjeldende kleskodene.

Nørlund gjennomførte den utgravningen som fant de første hettene fra middelalder i Norden. Hans publikasjon som tok opp det arkeologiske hettematerialet ble dermed det verket som ble referert til i arbeidene med funnene fra Skjoldehamn og Bocksten. Nørlund dannet et grunnlag for å bedømme hettene ut i fra billedmaterialet som til en viss grad ble tatt opp og brukt i publikasjonene om hettene fra Skjoldehamn og Bocksten. Nørlunds kronologi er preget av den dominerende forskningstradisjonen, og det er viktig å problematisere grunnlaget for kronologien. Dette blir bare gjort i varierende grad i senere arbeider om dette materialet. Analyse av tekstilene kan også få fram nye detaljer eller endre vårt syn på detaljenes betydning, dette kan ha avgjørende betydning for hvordan hetten og en eventuell drakt tolkes i en større sammenheng.

Uoverensstemmelser mellom arkeologisk materiale, avbildninger og tekstuelle henvisninger til hettematerialet, må kunne framstå som et positivt felt som kan få fram nye tolkninger, og stille spørsmål ved aksepterte slutninger. Ved aktivt å bruke den innsikt som har utviklet seg i arkeologien gjennom forskjellige paradigme-faser, vil man kunne få fram nye problemstillinger og ha mulighet til å dra mer informasjon ut fra dette materialet.

6. KONKLUSJON

Nørlund uttaler i boken *De gamle nordbobygder ved verdens ende* (1934) at: "Klædningsstykkene fra Herjolfsnæs gjør Nordboerne mer levende for os end noget andet Fund af Husgeraad, Redskaper eller Vaaben vilde gøre." Man kan si at tekstilmaterialet på denne måten visualiserer individene. Utsagnet til Nørlund eksemplifiserer på hvilken måte dette casematerialet kan virke som en katalysator for kunnskap om forhold i middelalderen, som deretter forskerne tolker og videreformidler. Dette skulle tilsi at det er viktig å undersøke grunnlaget for de resultatene som har fremkommet gjennom forskning på dette materialet.

Jeg har i arbeidet med dette temaet gått inn på de tre hovedkilder som man har tilgang til for å oppnå kunnskap om hettematerialet i middelalderen, og poengtert behovet for en kildekritisk holdning til hver type kilde. Nedbrytning av tekstilfibrene har etterlatt oss et sparsomt og fragmentarisk *arkeologisk materiale*. Derfor er det viktig av å bruke komparativt materiale gjennom å undersøke tilgjengelige *skriftlige kilder*, analysere dem i forhold til hvilket formål de skulle fylle og hvem som forfattet dem. *Billedmaterialet* er av stor betydning for forskningsarbeidene på dette feltet. Forskere har gjennom studier av avbildninger prøvd å komme fram til en kronologi som det arkeologiske materialet har blitt tolket og kategorisert ut i fra. Som i tilfellet med de skriftlige kildene er det viktig å vurdere bakgrunnen for den skriftlige eller tekstuelle ytringen. I forhold til billedmaterialet er det da viktig å ha fokus på at bildene viser hva folk i middelalderen ønsket å kommunisere, heller enn ukritisk å se dem som en direkte avspeiling av virkeligheten. Middelalderens symbolspråk gjør seg blant annet gjeldende gjennom måten menneskene posisjonerer seg i forhold til hverandre og hvordan klærne deres er drapert. Kjennskapen til disse kodene er avgjørende for å kunne tolke meningsinnhold og skjelne hva som gjengir drakt/draktelelementer, og hva som har mening utover dette – som kan ha ført til en avbildning som ikke var i overensstemmelse med faktiske forhold. Det kan også åpne for flertydighet og med dette en større forståelse og sensitivitet for avvikende detaljer og "regelbrudd" som aktive elementer i samtidens sosiale og ideologiske kommunikasjon.

En kildekritisk holdning til materialet impliserer også bruk av teori – og hvordan og hvorvidt teori har vært anvendt – da dette kan gi en bakgrunn for å forstå endringer eller videreføringer i tolkninger av materialet. Teori har innen forskning på drakt og tekstil vært

lite brukt som tolkningsredskap, og fokus har vært rettet mot de deskriptive sidene ved forskningen. Dette er ikke det samme som å si at det ikke ligger teoretiske premisser til grunn for denne forskningen, men at de sjeldent er gjort eksplisitte – verken for forskeren selv eller de han/ hun henvender seg til.

Gjennom en systematisk bruk av teori og metode vil det være lettere å se hva som påvirker forskeren og dermed forskningen, da det er vesentlig i arbeid med forhistorien å ha så stor kjennskap til hva forskere tilfører materialet og hva materialet kan gi av informasjon. Disse elementene vil alltid påvirke hverandre og gjøre en kartlegging av de prosessene som blir brukt svært viktig. Sett i lys av at de primære publikasjonene om hettene kom ut mellom 1924 og 1938, har kulturhistorisk forskningstradisjon hatt stor innflytelse på hvordan hetten som draktelement har blitt fortolket. Karakteristiske trekk fra denne forskningsperioden har forplantet seg i nyere publikasjoner gjennom en manglende kritisk holdning til forskernes subjektivitet og påvirkning på forskningsresultatet. Denne tilsynelatende mangelen kan ha sin bakgrunn i at det er selve tekstilene som står i sentrum og at forskerne som knyttes til debatten kommer fra forskjellige forskningsgrener. Dette medfører både tap og gevinst: Tap av en teoridebatt som kunne utviklet seg innen ett fag, men som ikke kan følges opp på et tverrvitenskapelig nivå, og gevinst gjennom at det tverrvitenskapelige kan komme fram til mange forskjellige vinklinger.

Som forsker er det viktig å benytte seg av den kunnskapen som tidligere forskere har fått fram og i så måte stå på skuldrene til de som har gått før oss, men det er også viktig å ta til seg ny teori som hjelp til å strukturere tankeprosesser og analysere materialet. I det framtidige arbeidet med å få innblikk i middelalderens tekstil og draktmateriale, samt hvilke forhold det kunne avspeile, tror jeg den teoretiske debatten omkring stil og funksjon vil være viktig for å hente ut mer – og ny – informasjon fra tekstilmaterialet. På den måten kan man bygge videre på tidligere forskningsarbeider om et komplekst materiale med stort potensiale for innblikk i middelalderens sosiale og tekniske forhold levendegjort gjennom *”klædningsstykkerne”*.

Appendiks 1 Redegjørelse for et utvalg av tekstilterminologier

Dekkhår	De hårene som utgjør den ytterste ullen på bl.a. sau, som er lengre og stivere
Eggkant	Jare, kanten på ferdigvevd stoff
Fotvevning	Renningen strekkes mellom fot og hånd, ett skille holdes åpent med foten mens kontraskillet holdet åpent med hånden
Innslag	Garnet som legges i skillet i renningen
Jarekant	Ytterkant i vevbanen, ofte forsterket med flere tråder.
Kypert	Binding der bindepunktet forflyttes en tråd til siden for hvert innslag og danner diagonallinjer
Prikksyng	Søm teknikk hvor stingene som utgjør sømmen danner punkter
Renning	Trådsystemet som spennes under vevningen og deles for å lage skille
Rips	Beskrivelse av tøy med forhøyninger eller riller avhengig av bindingen
Skulderslag	Del av hetten som dekker skuldrene
Sårkant	Der det ferdigvevde stoffet er klippet opp <i>for å formes til plagg</i>
Tanninfarget	Farget med garvesyre
Underull	De hårene som utgjør den innerste ullen på bl.a. sau, som er kortere og bløtere
Vadmél	Grovt ulltøy i toskaft eller i kypert (på Island alltid kypert), oftest valket etter vevning
Valking	Etterbehandling av stoffer av ull eller hår ved bruk av varme og fuktighet for å få ullhårene til å filte seg
Vevbane	Sammenhengende lengde ferdigvevd stoff/tøy

(Schjølberg pers. kom., Strömberg 1974, Østergård 2003:45-122)

Appendiks 2 Herjolfsnes type 1

Navn:	Nørlund No. 65 Museumsnr. D10596
Type:	Type 1
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmél
Materiale:	Ull
Farge:	Brunsort opprinnelig, samme farge nå
Kile/r:	Liten kile foran, større bak
Bredde på hetta:	1260 mm nederst
Høyde på hetta:	?
Bredde på struten:	200 mm
Lengde på struten:	400 mm, hvor øverste stykke er 135 mm, og med vrangen ut
Evt. søm:	Prikksying langs ansiktet
Skade /grad av bevaring:	Mangler større og mindre stykker

Navn:	Nørlund No. 66 Museumsnr. D10597
Type:	Type 1
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmél
Materiale:	Ull
Farge:	Hvit opprinnelig, nå rødbrun – renning mulig tanninfarget
Kile/r:	195 mm høy kile foran
Bredde på hetta:	1400 mm
Høyde på hetta:	686 mm
Bredde på struten:	40-60 mm
Lengde på struten:	500 mm, hvor 170 mm er skåret i ett med hetta
Evt. søm:	Avslutningssøm langs nederste kant er borte
Skade /grad av bevaring:	Deler av venstre forkant + store partier på hver side er borte

Navn:	Nørlund No. 67 Museumsnr. D10598
Type:	Type 1
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmél
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig grå renning og hvitt innslag, nå rødbrun
Kile/r:	140 mm høy kile foran
Bredde på hetta:	1540 mm
Høyde på hetta:	?
Bredde på struten:	45 mm
Lengde på struten:	500 mm, hvor 230 mm er i ett med hetta
Evt. søm:	Rester av en jarekant men ikke etter søm der, noen sytråder bevart sannsynligvis ved avslutningskanten.
Skade /grad av bevaring:	Store deler ved ansiktsåpning på høyre side er borte

Navn:	Nørlund No. 68 Museumsnr. D10599
Type:	Type 1
Vevteknikk:	Rips
Stoff:	Grønlandsk vadmél
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig hvit, nå rødbrun
Kile/r:	Sannsynligvis en kile midt foran (i følge Nørlund)
Bredde på hetta:	260 mm
Høyde på hetta:	470 mm
Bredde på struten:	55 mm
Lengde på struten:	100 mm bevart i ett med hetta
Evt. søm:	Noen bevarte sting ved ansiktsåpning og ved isse og nakkesøm
Skade /grad av bevaring:	Fragmentarisk hette

Navn:	Nørlund No. 69
Type:	Type 1
Vevteknikk:	
Stoff:	
Materiale:	
Farge:	
Kile/r:	
Bredde på hetta:	
Høyde på hetta:	
Bredde på struten:	
Lengde på struten:	
Evt. søm:	
Skade /grad av bevaring:	Registrert men ikke bevart

Navn:	Nørlund No. 70 Museumsnr. D10600
Type:	Type 1
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmél
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig mørkebrun, likt med i dag
Kile/r:	100 mm høy kile midt foran, med vrangen ut
Bredde på hetta:	1280 mm
Høyde på hetta:	515 mm
Bredde på struten:	15 mm
Lengde på struten:	870 mm, skåret på skrå
Evt. søm:	Hetten er skåret på skrå av vevningen – gir en ”rund” form
Skade /grad av bevaring:	Ingen avslutningskanter er bevart

(Østergård 2003:203-206)

Appendiks 3 Herjolfsnes type 2

Navn:	Nørlund No. 71 Museumsnr. D10601
Type:	Type 2
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmel
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig nesten svart, nå mørkebrun
Kile/r:	Skulderkile på hver side v=140 mm høy, h=130 mm høy hver sammensatt av ”opp til” fire deler + to økninger nederst på hettens venstre side mot hakesømmen
Bredde på hetta:	1085 mm
Høyde på hetta:	400 mm
Bredde på struten:	Struten er borte men, et hull indikerer at den har vært der
Lengde på struten:	-
Evt. søm:	Hetten er skåret med skråning som stiger fra nakken og mot ansiktsåpning. To rekker med prikkysing rundt ansiktsåpning. Nederste kant er avsluttet med en 10 mm bred ”fotvevning”
Skade /grad av bevaring:	Slitemerker fra en brett ved framkant, på høyre side mot issesøm er det innsatt en lapp, flere huller og brister i vevningen

Navn:	Nørlund No. 72 Museumsnr. D10602
Type:	Type 2
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmel
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig lysegrå renning, og hvitt innslag, nå mørkebrun
Kile/r:	To 150 mm høye skulderkiler
Bredde på hetta:	1200 mm
Høyde på hetta:	440 mm
Bredde på struten:	35 mm
Lengde på struten:	600 mm
Evt. søm:	Ingen avslutningskanter bevart, øverst ved kilene er det to store huller som virker bevisst utformet
Skade /grad av bevaring:	Hetten er veldig slitt

Navn:	Nørlund No. 73 Museumsnr. D10603
Type:	Type 2
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmel
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig lys brun, nå mørkere brun
Kile/r:	To 150 mm høye skulderkiler av grovere vadmel
Bredde på hetta:	1120 mm
Høyde på hetta:	420 mm
Bredde på struten:	Struten er borte, men avrevne kanter viser at den har vært der
Lengde på struten:	-
Evt. søm:	Venstre side av hetten er sydd sammen av to stykker + prikkysing i to rekker ved ansiktsåpningen + rester av fotvevning 6-7mm langs nederste kant
Skade /grad av bevaring:	Over pannen mangler et stykke+ dårlig bevaring på sidene

Navn:	Nørlund No. 74 Museumsnr. D10604
Type:	Type 2
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmel
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig grå renning og nesten hvitt innslag, nå mørkebrun
Kile/r:	Kun venstre skulderkile er bevart, 130 mm høy –har vært høyere men spissen mangler. Kilen er stor i forhold til hetta og det er mange feil i vevingen.
Bredde på hetta:	Ca 1210 mm
Høyde på hetta:	370 mm
Bredde på struten:	Det er ingen strut og Nørlund er usikker om det har vært noen
Lengde på struten:	-
Evt. søm:	Ingen opprinnelige avslutningskanter er bevart, ikke funnet spor av sting etter fastsyng av eventuell strut
Skade /grad av bevaring:	Fragmentarisk under haken og på toppen

Navn:	Nørlund No. 75
Type:	Type 2
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmel
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig hvit, nå rødbrun
Kile/r:	Sidekilene er borte, men det er spor etter at de har vært der
Bredde på hetta:	Ca. 630 mm
Høyde på hetta:	445 mm
Bredde på struten:	Struten er borte, men det er spor etter at den har vært der
Lengde på struten:	-
Evt. søm:	Stort stykke mangler på toppen
Skade /grad av bevaring:	Hetten utgravd i 1900 av Gustav Meldorf ifølge Nørlund

Navn:	Nørlund No. 76 Museumsnummer D10585.2
Type:	Type 2
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmel
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig?, nå brunsort og glansfull
Kile/r:	Kile i hver side som nederst er skåret i brede runde buer som står ut fra hetta
Bredde på hetta:	1080 mm
Høyde på hetta:	420 mm
Bredde på struten:	Det sitter kun igjen en liten stump av struten
Lengde på struten:	-
Evt. søm:	Hetten har priksyng rund ansiktsåpning i en eller to rekker m brett og kastesting
Skade /grad av bevaring:	Bevart fotveving noen steder langs nederste kant

Navn:	Nørlund No. 77 Museumsnummer D10605
Type:	Type 2
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmel
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig grå renning og hvitt innslag, nå gråbrun
Kile/r:	To 110 mm høye skulderkiler
Bredde på hetta:	940 mm
Høyde på hetta:	410 mm
Bredde på struten:	Struten er borte
Lengde på struten:	-
Evt. søm:	Hetten skråner oppover fra isse fram mot ansiktsåpning, avslutningskanter nederst og ved ansiktsåpning er bevart med to rekker med priksyng gjennom brett med kastesting
Skade /grad av bevaring:	Nørlund hevder at struten har vært sydd på samme måte som på D10606

Navn:	Nørlund No. 78 Museumsnr. D10606
Type:	Type 2
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmél
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig lysegrå renning og hvitt innslag, nå rødbrun
Kile/r:	To 85 mm høye kiler i hver side
Bredde på hetta:	950 mm
Høyde på hetta:	400 mm
Bredde på struten:	55 mm
Lengde på struten:	695 mm
Evt. søm:	Struten er sammensatt av to deler på langs, og hetten skråner oppover fra issen til pannen. Opprinnelige avslutningskanter ved ansikt og skulder er bevart og har to rekker med prikkssyng med brett og kastesting. Nesten alle sammensyninger er opprinnelige.
Skade /grad av bevaring:	Nørlund sier hetten hørte til et liksvøp av ett barn –som ikke kunne bevares

Navn:	Nørlund No. 79 Museumsnr. D10607
Type:	Type 2 – vekt 120g
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmél
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig lys grå, nå mørkebrun
Kile/r:	To 65 mm høye kiler i hver side
Bredde på hetta:	830 mm
Høyde på hetta:	340 mm
Bredde på struten:	30 mm
Lengde på struten:	Den er avrevet og har etterlatt bare en liten stump 35 mm, som er sydd til hetten med prikkssyng
Evt. søm:	Hetten skråner oppover fra issen til pannen. Opprinnelige avslutningskanter er bevart ved ansiktsåpning og skulder – de har begge to rekker med brett og tette kastesting
Skade /grad av bevaring:	Forholdsvis godt bevart

Navn:	Nørlund No. 80 Museumsnr. D10608
Type:	Type 2 – Barnehette 125g
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmél
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig nesten hvit, nå mørk rødbrun
Kile/r:	To 90 mm høye skulderkiler
Bredde på hetta:	670 mm
Høyde på hetta:	340 mm
Bredde på struten:	20 mm
Lengde på struten:	470 mm – innslagstrådene i lengderetningen
Evt. Søm / tilskjæring:	Hetten skåner opp i høy nakke og opp mot pannen. Avslutningskanter ved ansiktsåpning og nakke er bevart m to rekker prikkssyng ved ansiktet med brett og kastesting. Nederste kant er avsluttet med fotvevning.
Skade /grad av bevaring:	Nørlund sier at kalott No. 86 D10608 lå inne i hetten og at de har vært brukt i sammen

Navn:	Nørlund No. 81 Museumsnr. D10609
Type:	Type 2
Vevteknikk:	Lerretsbinding
Stoff:	Grønlandsk vadmél
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig ?, nå mørkebrun
Kile/r:	Nørlund sier at den har hatt sidekiler
Bredde på hetta:	280 mm
Høyde på hetta:	410 mm
Bredde på struten:	25-30 mm
Lengde på struten:	480 mm
Evt. søm:	Rester av avslutningskant m prikkssyng ved ansiktsåpning m brett og kastesting
Skade /grad av bevaring:	Skråner oppover mot pannen, gjennomboret av røtter

Navn:	Nørlund No. 82 Museumsnr. D12790
Type:	? Fragment av strut
Vevteknikk:	2/2 Kypert
Stoff:	Grønlandsk vadmél
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig ?, nå rødbrun
Kile/r:	?
Bredde på hetta:	?
Høyde på hetta:	?
Bredde på struten:	30 mm
Lengde på struten:	170 mm
Evt. søm:	Sydd sammen på undersiden, fint rundet på enden
Skade /grad av bevaring:	Muligens gravd fram av Kielsen i 1840

(Østergård 2003:207,218)

Appendiks 4 Skjoldehamnhetten

Navn:	Hette uten strut
Type:	Nærmest Nørlund type 1
Vevteknikk:	Firskift diagonalkypert
Stoff:	Kraftig stampet/ valket
Materiale:	Ull
Farge:	Opprinnelig brun, nå mørkere brun
Kile/r:	En firkantet kile foran og bak
Bredde på hetta:	Gjessing: Vidde nederst 1390mm, Schjølberg: kan ikke måles
Høyde på hetta:	560mm
Evt. søm:	Se nedenfor
Skade /grad av bevaring:	Hele venstre side er bevart, samt store deler av høyre side

(Gjessing 1938:40,41, Schjølberg u.å.)

Appendiks 5 Bockstenheten

Navn:	Bockstenheten - struthette
Type:	
Vevteknikk:	treskaft kypert
Stoff:	Kraftig valket
Trådtetthet	Renning: 12 Z spunne tråder pr <i>cm</i> . Innslag: 8 S spunne tråder pr <i>cm</i>
Materiale:	Ull
Farge:	sannsynligvis brunt, nå en ganske mørkebrun nyanse
Datering:	
Kile/r:	Små kiler midt foran og midt bak nederst ved kanten, og smale lange stykker plassert i hver side nederst langs kanten for å en rund kant
Bredde på hetta:	Nederst 1600 mm – Rundt halsen 650 mm – Ansiktsåpningens omkrets 720 mm -
Høyde på hetta:	690 mm
Bredde på struten:	Fra 20 mm til 35 mm
Lengde på struten:	900mm – brudd på to steder
Evt. søm:	Ingen rester av søm, sytråden antagelig laget av lin. Ingen spor av for.
Stofforbruk:	1500 mm
Skade /grad av bevaring:	Best bevart av drakten, tyder på at stoffet var nytt ved nedleggelse i myr.
Annet:	Stykke med annen innfargning, plassert på kappen ved første konservering, flyttet ved rekonservering. Kile montert ved baksømmen ved første konservering er flyttet ved rekonserveringen til fremsiden sammen med stykket med annen innfarging.

(Nockert 1997:60-63)

Appendiks 6 Diplomet fra Vågan

- 2 madrasser med tysk trekk og 2 hovedgjerder (hodeputer) med rutet vevnad = 8 mark
- 1 brodert pute og 1 silkepute = 5 øre
- 6 sengetepper (trolig laken) = 12 øre
- 6 utsydde eller mønstervevde sengetepper = 12 øre
- 1 firskaftet ullteppe = 1 mark
- 1 engelsk ullteppe = 1 mark
- 1 pallklede på 14 alner = 1 mark
- 1 palldyne med gull- eller sølvstikning = 1 mark
- 1 staspute = 3 øre
- 1 norsk duk = 6 øre
- 1 tysk duk og 1 knivhandduk = 1 mark
- 2 norske og 1 tysk håndkle = ½ mark
- 2 store knehåndklær (servietter) = 12 øre
- 1 rød kjortel med hette** og 1 blå kjortel = 12 øre
- 1 rød og en rødspettet kjortel = 4 mark
- 1 hette med hvitt skinn og en med grått skinn og en med silke** = 20 øre
- 1 spettet (melert) kappe med grått skinn = 5 mark
- 1 fiolett hette med hvitt skinn** = 2 mark
- 1 gråskinnslue (av ekornskinn) = 1 mark
- 1 blåspettet kjortel = 2 mark
- 1 rødspettet kappe med ekornskinn og sobel = 6 mark
- 10 kyr = 10 mark
- 6 utmynta og forgylte øre av rent (brent) sølv og 2 ugylte øre = 4 ½ mark
- 1 sølvbelte som veier 6 øre = 2 mark
- 5 hodetørklær = ½ mark
- 1 skaut = 1 mark
- 2 gylte søljer som eier en ½ ertog under 6 øre = 4 mark
- 1 sengkledesekk med stang = 1 mark
- 1 kiste med tysk jernbeslag = 2 mark
- 1 kiste (ikke taksert)
- 1 forgylt smykke av rent sølv = 4 mark
- 1 spettet kåpe = 2 mark
- 1 pott og kjeler = 2 mark

(Elstad 1990: 86)

LITTERATURLISTE

Backhouse, Janet

1989 *The Luttrell Psalter*. The British Library. London

Bertelsen, Reidar

1985 *Lofoten og Vesterålen historie. Fra den eldste tida til ca. 1500 e. Kr.* Utgitt av kommunene i Lofoten og Vesterålen.

2005 26.04 Personlig kommentar

Binford, Lewis R

1962 Archaeology as Anthropology, i *American Antiquity* Vol. 28, nr.2

Camille, Michael

1998 *Mirror in Parchment. The Luttrell Psalter and the Making of Medieval England*. Reaction Books Ltd. London

Cedergreen Bech, Sv. (red)

1982 *Dansk biografisk leksikon* Gyldendal. København

Cronyn, J. M

1996 *The elements of archaeological conservation*, contributions on marine material by W. S. Robinson. London: Routledge,

Crowfoot, Elisabeth, Frances Pritchard, Kay Staniland

2002 *Textiles and Clothing c.1150-c.1450* Medieval finds from excavations in London: 4. The Boydell Press, Woodbridge

Deonna, Waldemar

1955 *De Télésphore au "moine bourru". Dieux, génies et démons encapuchonnés*. Latomus Revue D'études Latines, Berchem-Bruxelles

Diplomatarium Islandicum

- 1896 *Íslenzkt fornbrèfasafn : sem hefir inni að halda brèf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn / gefið út af hinu Íslenzka bókmentafèlagi. Bind 3. 1269-1415. S. L. Möllers. Kaupmannahöfn.*

Diplomatarium Norvegicum

- 1970 25.03.05 b. IV s.190 Nummer: 217. *25 Juli 1335 Vaagen.*
http://www.dokpro.uio.no/perl/middelalder/diplom_vise_tekst.prl?b=3689&s=190&str

Elstad, Kåre

- 1990 DN IV nr 217 i *Skolp*: Årsskrift for Vågan historielag i samarbeid med Lofotmuseet. Historielaget. Kabelvåg

Falk, Hjalmar

- 1919 *Altwestnordische Kleiderkunde mit besonderer Berücksichtigung der Terminologie.* Videnskapsselskapets skrifter. II, Hist.-filos. klasse ; 1918:3. Dybwad. Kristiania

Fett, Eva og Per Fett

- 1988 *Tempus Fugit. Personer og studieforhold innen norsk arkeologi i tiden 1929 – 1934. Festskrift til Anders Hagen. Arkeologiske Skrifter fra Historisk Museum. Universitetet i Bergen*

Gabra-Sanders, Thea

- 1997 *An Update on the Orkney Hood. Archaeological Textiles Newsletter, No. 24*

Gad, Tue

- 1981 *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. Fra vikingtid til reformasjonstid.* Bind 13. Psalter. Red. Karker, Allan m.fl. Viborg. Danmark

Geography Network. 10.05.2005. <http://www.geographynetwork.com/maps/index.html>

Gifford-Gonzales, Diane

- 1993 *You can hide but you can't run: Representation of women's work in illustrations of Paleolithic life. Visual Anthropology Review vol. 9*

Gjessing, Gutorm

1938 Skjoldehamndrakten. En senmiddelaldersk nordnorsk mannsdrakt. *Viking B II*, Oslo

Green, Miranda

1986 *The Gods of the Celts*. Barnes and Noble Books, New Jersey

Grundtvig, Svend

1966 *Danmarks gamle folkeviser. Historiske viser*. Bind 3. Fotografisk opptrykk. Universitets-jubilæets Danske Samfund. Fotografisk opptrykk. København.

Guttormsen, Helge

1994 *Andøy bygdebok*. Fra Omd til Andøy: Andøys historie fra de eldste tider og opp til 1800 e.Kr. B. 1. Andøy kommune.

Hagland, Jan Ragnar

1972 Om Jønsbøk-samlinga i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Bibliotek. *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter*. No. 20. Universitetsforlaget. Trondheim, Oslo, Bergen, Tromsø

Hinnerson-Berglund, Maria

2004 *Mobilitet och estetik : Nuukfjorden på Grönlands västkust som människornas livsvärld för 4 000 år sedan*. Avhandling (fil.dr.) - Göteborgs Universitet. Göteborg

Hoffmann, Marta:

1974 *The Warp-Weighted Loom: Studies in the History and Technology of an Ancient Implement*. Universitetsforlaget. Oslo

1991 *Fra fiber til tøy. Tekstilredskaper og bruken av dem i norsk tradisjon*. Landbruksforlaget, Aurskog

Holck, Per

1988 Myrfunnet fra Skjoldehamn - mannlig same eller norrøn kvinne. *Viking Bind LI*, Oslo

Johnsen, Harald

1977 Crossing disciplinary boundaries: On Gutorm Gjessing's archaeology and his conversion to ethnography. *Acta Borealia* 14(1)

Keller, Christian - i Erik Tunstads artikkel

2005 *Hvor døde den siste grønlander?* <http://www.geographynetwork.com/maps/index.html>
<http://www.forskning.no/Artikler/2005/februar/1107186992.14>

Kjeldstadli, Knut.

1994 *Fortida er ikke hva den engang var. En innføring i Historiefaget.* Universitetsforlaget. Oslo

Kuhn, Thomas

1970 *The structure of scientific revolutions* i International encyclopedia of unified science ; 2.2 Foundations of the unity of science ; 1.2 Chicago : University of Chicago Press

Latour, Bruno.

1987 *Science in Action. How to follow scientists and engineers through society.* Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts

1999 *Pandora's Hope. Essays on the Reality of Science Studies.* Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts

Lunwall, Eva

2003 *Den ljusskygga textilkonsten. Textilkonservering under 1900-tallet.* Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

McGovern, Thomas & Christian Keller 02.03.2005

1997 *Slaver fra Grønland?* <http://www.dagbladet.no/kronikker/970424-kro-1.html>

Malmer, Mats. Metodproblem inom järnalderns konsthistoria. *Acta Archaeologica*

1963 *Lundensia.* Series in 8°. N° 3. Papers of the Lunds universitets historiska museum. CWK Gleerups Förlag. Lund

Mandt, Gro

- 1987 Female Symbolism in Rock Art, i Reidar Bertelsen, Arnvid Lillehammer og Jenny-Rita Næss (Red.): *Were they all men? An examination of sex roles in prehistoric society*, Stavanger

Miller, Daniel

- 1985 *Artefacts as categories. A study of ceramic variability in Central India*. Cambridge University Press. Cambridge.

Nationalmuseet i København , Bygning og inventar - tekstilverksted 05.05.2005

<http://www.natmus.dk/sw11360.asp>

Nilsen, Marianne Vedeler

- 1992 *Draktmaterialet fra Guddal. Funksjon og visuell kommunikasjon*. Hovedoppgave i arkeologi. Universitetet i Bergen

Nilzén, Gøran, Bertil Boëthius (Red.)

- 2000 *Svenskt biografiskt lexikon*. Bonnier. Stockholm

Nockert, Margareta, Dag Fredriksson, Nils-Gustav Gejvall, Gunnar Johansson, Jan Lindberg, Göran Possnert, Michael L. Ryder.

- 1997 *Bockstenmannen och hans dräkt*. Stiftelsen Hallands läns museer, Borås

Nockert, Margareta & Göran Possnert

- 2002 *Att datera textilier*. Gidlunds Förlag, Södertälje

Nørlund, Poul

- 1924 Buried Norsemen at Herjolfsnes. An archæological and historical Study, i *Meddelelser om Grønland*. Kommissionen for ledelsen af de geologiske og geografiske undersøgelser i Grønland Bind LXVII. C.A. Reitzel. København

- 1934 *De gamle nordbobygder ved verdens ende. Skildringer fra Grønlands middelalder*. Udvalget for folkeoplysningens fremme. I kommisjon hos G.E.C; GAD. Kjøbenhavn

1941 Dragt. Klædedragt i oldtid og middelalder. i *Nordisk Kultur* samleværk XV:B Red. Brøndum-Nielsen, Johs., Otto v. Friesen, Magnus Olsen, Sigurd Erixon. Albert Bonniers Förlag Stockholm

Olsen, Bjørnar.

1997 *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiver i arkeologisk forskning.* Universitetsforlaget. Oslo

2004 26.11 Personlig kommentar

Persson, Per

2005 Neandertalerna DNA testas. i *Populär Arkeologi* nr.1 red. Birgitta Gustafson. Lärbro

Rapp, Rayna

1977 Gender and Class: An Archaeology of Knowledge Concerning the Origin of the State, i *Dialectical Anthropology*

Roche-Bernard, Geneviève og Alain Ferdiere

1993 *Costumes et textiles en Gaule Romaine.* Edition errance. Paris

Sackett, James A

1986 Isochrestism and Style: A Clarification, i *Journal of Anthropological Archaeology* nr. 5

Sandklef, Albert

1937 A man with stakes through his body in medieval clothing. A bog find in Halland, Sweden. *Acta Ethnologica*. I: 1-64

1985 *Bockstenmannen Fyndet. Konserveringen. Dateringen. Dräkten. Mannen. Myten.* Bokförlaget Fabel, Stockholm

Schjølberg, Ellen

Upublisert manuskript. *Analyseresultater fra hetten på Skjoldehamndrakten*

2004 Personlig kommentar 14.02

Seaver, Kristin A.

1996 *The frozen echo. Greenland and the Exploration of North America, ca. A.D. 1000-1500.* Stamford University Press. Stamford. California

Slocum, Sally

1975 Woman the Gatherer: Male Bias in Anthropology, i Rayna R Reiter (red.): *Toward an Anthropology of Women*, New York

Strömberg, Elisabeth, Agnes Geijer, Margrethe Hald, Marta Hoffmann

1974 *Nordisk textilteknisk terminologi. Förindustriell vävnadsproduksjon. Definitioner på svenska ock finska samt på engelska, franska ock tyska.* Johan Grundt Tanum Forlag, Oslo

Svestad, Asgeir.

2003 *Finn din egen filosof. Konflikter og kontradiksjoner i den arkeologiske teoridebatten.* Doktorgradsavhandling. Universitetet i Tromsø

Sørensen, Marie Louise Stig

1991 The Construction of Gender Through Appearance, i Dale Walde og Noreen D Willows (red.): *The Archaeology of Gender*. Calgary

Tansem, Karin

1998 *Fra Komsakultur til eldre steinalder i Finnmark.* Hovedoppgave ved Universitetet i Tromsø

Thursfield, Sarah

2001 *The Medieval Tailor`s Assistant. Making common garments 1200 – 1500.* Ruth Bean. Carlton, Bedford

Uppsala Universitet, Institutionen för husållsvetenskap, personal 05.05.2005
<http://www.uu.se/findperson.php?uid=N96-2463>

Vedeler, Marianne

2004 Er dette rester av klær? Problemer knyttet til funksjonsbestemmelse av arkeologiske tekstiler. i *Collegium Medievale*. Tverrfaglig tidsskrift for middelalderforskning. Volum 17. Society of Medieval Studies. Oslo

2004 Personlig kommentar. 10.02

Walton, Penelope. Eastwood, Gillian

1984 *The cataloguing of archaeological textiles* Wordplex Wordprocessing Bureau. York
Wilson, Lillian M.

Welinder, Stig

2003 DNA, enicitet, folk och folkvandringar. Bricoleur Press. Gøteborg

Wiessner, Polly

1984 Reconsidering the Behavioral Basis for Style: A Case Study among the Kalahari San, i
Journal of Anthropological Achaeology nr. 3

Wild, J P

1985 *The Clothing of Britannia, Gallia Belgica and Germania Inferior* i Temporini, Hildegard og Wolfgang Haase (red.): *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* II, 12.3. Walter de Gruyter & Co. Berlin

Wilson, Lillian M.

1938 *The Clothing of the Ancient Romans*. The Johns Hopkins Press, Baltimore

Wobst, Martin H.

1977 Stylistic behavior and information exchange, I C E Cleland (red): *Papers for the director. Research essays in honor of James B Griffin*, Anthropology Papers nr. 61, Ann Arbour, Michigan

Wood, Jaqui, i Sigurd Towrie

2004 12.05 <http://www.orkneyjar.com/history/orkneyhood.htm>

Østergård, Else

2003 *Som syet til jorden. Tekstilfund fra det norrøne Grønland*. Aarhus Universitetsforlag. Aarhus

Østigård, Terje

2002 Kollegialitet og lojalitet – den tause maktens brødre. *Primitive tider*. 5.årgang Særtrykk. Oslo

Øye, Ingvild

1997 Symbolforskning – en innfallsport til middelalderarkeologi? I *Middelalderens symboler*. (red.) Christenson, Ann, Else Mundal, Ingvild Øye. Senter for europeiske kulturstudier. Universitetet i Bergen